senter for teknologi og samfunn

STS

Margrethe Aune og
Anne-Jorunn Berg

PRIMATER PÅ PIDESTALL - Et essay om Donna Haraways PRIMATE VISIONS. Gender Race, and Nature in the World og Modern Science (Verso, London and New York 1992)

STS-arbeidsnotat 18/95

ISSN 0802-3573-115

arbeidsnotat
working paper

senter for teknologi og samfunn
universitetet i trondheim
7055 dragvoll

tlf: +47 73 59 17 88
fax: +47 73 59 13 27

centre for technology and society
university of trondheim
n-7055 dragvoll, norway

Margrethe Aune og Anne-Jorunn Berg:

PRIMATER PÅ PIDESTALL -

Et essay om Donna Haraways PRIMATE VISIONS. Gender Race, and Nature in the World of Modern Science[1]

[1] Dette arbeidsnotatet er en bearbeidet versjon av et essay som ble utarbeidet i tilknytning til forskerkurset "Forskning og samfunn", Unit, høsten 1994.

Margrethe Aune og Anne-Jorunn Berg:

PRIMATER PÅ PIDESTALL -

ET ESSAY OM DONNA HARAWAYS

PRIMATE VISIONS. GENDER RACE, AND NATURE IN THE WORLD OF MODERN SCIENCE

(Verso, London and New York 1992)

1. Innledning: Om sneversynte overhoder og aper med utsikter.

I dette essayet skal vi presentere den nord-amerikanske feministen og vitenskapshistorikeren Donna Haraways bok om primatologi *Primate Visions*. Med utgangspunkt i primatologi som faglig og populærvitenskapelig felt eksemplifiserer, drøfter og utforsker hun i detalj et fagfelts mange ulike betydninger for ulike diskurser både innenfor vitenskapssamfunnet, populærkulturen og i dagliglivet. Det er dette mangfoldet av tekster, meninger og tvetydigheter vi her skal begi oss ut i.

Utgangspunktet vårt for å skrive et essay om *Primate Visions* er at vi finner denne boka utrolig faglig spennende, fruktbar og utfordrende. Etter vår oppfatning fortjener boka oppmerksomhet også i norsk vitenskapelig sammenheng. Vårt håp er at vår refererende gjennomgang kan vekke nok nysgjerrighet til at andre også kan få lyst til å ta fatt på hennes arbeider.[1] Vi vil gjerne ha diskusjonspartnere i det vi tror kan være et spennende vitenskapsteoretisk prosjekt. Et sentralt vitenskapsteoretisk poeng som går igjen i Haraways tekster, er å synliggjøre lokale forutsetninger for forskersubjektenes kunnskapsproduksjon. I vår framstilling av *Primate Visions* har vi valgt å pendle mellom historiene i de ulike kapitlene. Historiene veves inn i hverandre og utgjør tykke beskrivelser, det vil si at de samme vitenskapelige "funnene" og kunnskapsprodusentene går igjen i ulike kapitler. På den måten er boka i seg sjøl også et eksempel på en ikke-lineær fortellermåte.

I dette essayet ser vi det ikke som noe poeng å gi en tradisjonell vitenskapelig kritisk analyse av Haraways arbeider. Isteden har vi lyst til å vise at vi har latt oss begeistre. Vi har forsøkt å skrive en referende med-fortelling. Vi har latt oss rive med og frustrere på ulike stadier i boka og leseprosessen. Det vil nok gjennomgangen av de ulike kapitlene bære preg av. Det skal ikke legges skjul på at deler av boka er vanskelig lesning for oss. For oss har lesningen gått i bølgedaler; noen ganger har det vært så spennende at teksten flyter og tiltrekker seg oppmerksomhet, andre ganger har den vært et sant slit av ord og resonnement som har utløst både sinne (det kan da ikke være nødvendig å skrive så kryptisk!) og motløshet. På den måten kan vi si at i forhold til oss som lesende publikum har Donna Haraway lykkes med en av sine intensjoner: "*I want this book to be interesting for many audiences, and pleasurable and disturbing for all of us*" (s.3). Framstillinga vår er preget av disse bølgedalene, men vi har valgt å legge hovedvekta på det som pirret nysgjerrigheten mest og var morsomt og utfordrende å lese.

---

[1] Dette essayet er en introduksjon til hva som kan finnes i boka og kan ikke på noen måte erstatte den egne lesningen av Haraways tekster som finnes i boka.

Haraway er en aktiv deltager og sentral referanse i flere av de siste ti års vitenskapsteoretiske debatter. Hun har blant annet bidratt til nye refleksjoner omkring forståelser av kjønn med sin dekonstruksjon av hva biologisk kjønn (sex) betyr og hva det kan innebære å koble feminisme og vitenskap. Hun er en varm forsvarer av at feminister skal være **innenfor** de naturvitenskapelige diskurser og ikke bare utvendige kritikere. I denne boka tar hun blant annet opp sosiobiologien som feministisk vitenskapsfelt på en uvanlig måte.

Vi vil forsøke å få fram det vi ser som sentralt i de ulike kapitlene i boka. I gjennomgangen forsøker vi å være så tekstnær som mulig. Det vil si at vi har konsentrert oss om å fortelle fra boka så "rett" som vi kan. Men selvfølgelig lest med våre øyne og med våre kommentarer undervegs. Dette betyr at vi har vært spesielt grundige der vi fant ting vi syntes var interessante.

Vi har valgt å beholde mange av de engelske ordene og uttrykkene i denne gjennomgangen. For det første gjør vi dette fordi det har vist seg vanskelig å oversette en del ord og begreper uten at viktige nyanser forsvinner. Donna Haraway skriver på en måte som er svært mangetydig og språket behandles svært bevisst hos henne. For det andre ser vi det slik at nettopp denne språklig tvetydige framstillingsformen er viktig som et ledd i å synliggjøre og understreke ett av hennes sentrale vitenskapsteoretiske poeng; å vise hvordan vitenskap aldri kan representere bare en betydning. Ord og vendinger som har ulike betydninger "henger" i teksten og gjør det både spennende og utfordrende å lete/lese videre.

For å illustrere dette kan vi vise til tittelen på boka *Primate Visions*. På jakt etter en god norsk oversettelse av ordet primat slo vi opp i fremmedordboka og fant der at primat betydde "*verdighet som primas*". Primas betyr leder eller den første av rang i et lands eller kirkes biskoper. Primat er altså et overhode, toppen av et hierarki. Det var nytt for oss! Under "*primater*" fant vi også noe mer i retning av den betydningen vi hadde ventet; "*en gruppe pattedyr som omfatter halv-aper, aper og mennesker*". Interessant i forbindelse med bokas hovedproblematikk var at det på norsk fantes begrepet halv-aper. Hva er det? For sikkerhets skyld sjekket vi med en engelsk ordbok.[2] Ordet "*primate*" har to betydninger; Den første dreier seg også på engelsk om religiøse ledere, det kan bety overhøyhet, verdighet som religiøs leder både i den engelske kirke (erkebiskopen av Canterbury er "Primate of All England") og i den romersk katolske kirke. Den andre betydningen er noen nyanser annerledes enn den norske: *"a member of the most highly developed group of breast-feeding animals (MAMMALs), which includes men, monkeys, and related animals"*. I

[2] Longman Dictonary of Contemporary English, London:Longman Group Ltd. 1978

den engelske versjonen er det ikke tvil om at det her handler om noe(n) som er i nærheten av toppen på et hierarki, men om disse er halv-aper som på norsk, er litt mer utydelig. Det er dette "missing link" som det heter på godt norsk, denne gråsonen mellom aper og mennesker eller menneskelige og ikke-menneskelige pattedyr som drøftes i *Primate Visions*. Bildet på forsida av boka illustrerer denne gråsonen i darwinistisk utviklingslogikk. Her ser vi en ape-hånd og en menneske-hånd som berører hverandre. Hva innebærer dette møtet mellom de to hendene? Hva slags symbolikk, tanker og forestillinger kan dette illustrere for oss som lesere av bildet?

Denne lille rusleturen i ord og betydninger er illustrerende for hva *Primate Visions* handler om. Ordbøkene viste oss først og fremst at Donna Haraways bok handler om mange ting samtidig og at tekstene befinner seg i mange gråsoner samtidig. Hun er spesielt opptatt av å vise oss gråsonen i grenseoppgangen mellom dyr og mennesker eller den kjente dikotomien natur og kultur. Samtidig er boka også er en kritikk av vitenskapens stadige gjenskaping av posisjoner i et hierarki, "master narratives" (opphøyede fortellinger), og en påpeking av at primatologi i vestlig utgave har stor **betydning** i den forstand at det er en fortelling som har forrang framfor andre svakere stemmer eller synsvinkler. I tittelen på boka fanger Haraway nettopp mangfoldet som vi skal utforske nærmere her; historier om primatologiens utvikling og en vitenskapsteoretisk kritikk av vestlig tenkning.

Boka er enormt! innholdsrik, detaljert og tvisynt. Det er et vell av informasjon om ulike disipliner, hendelser, dokumenter og tolkninger. Hun har brukt mange ulike kilder inklusive manuskript samlinger og samlinger av private dokumenter (se liste side 432) og egne informantintervju med 41 sentrale personer i feltet (se navneliste side 433). I tillegg har hun brevvekslet med mange av disse og andre av aktørene innen feltet primatstudier, og hun har hatt tilgang til brev, bevilgningstilsagn, upubliserte utkast til papers, undervisningsplaner og mange private dokumenter. Noteapparatet utgjør for eksempel 47 sider (s.384-431) og litteraturlista 38 sider (s.434-472). All denne informasjonen vever hun sammen i tykke beskrivelser av ulike aspekter ved læren om primater. Det har vært mye å forholde seg til.

Donna Haraways fortellinger er interessant i mange "retninger". Vi kan lese boka som en mer tradisjonell vitenskapshistorie, i en slags SSK (social studies of knowledge) tradisjon. Hun dekonstruerer forskning og vitenskap gjennom alle sine kapitler og viser på den måten hvordan vitenskapelige fakta og kunnskap blir til i sosiale prosesser. Et poeng for henne er imidlertid at det nettopp er primatforskningen hun dekonstruerer. Hvorfor er akkurat primatologi så interessant, spesielt for vestlige, hvite, moderne mennesker? Med utgangspunkt i forskning om primater trekkes vi over i andre viktige samfunnsområder enn akkurat forskning. Fordi primatologien handler om

menneskenære dyrearter kan vi forklare menneskelig atferd gjennom primatene. Historier om primater er historier om menneskeartens opprinnelse - vår utviklingshistorie - vestlig vitenskaps svar på historien om Edens have. Det er ikke akkurat **de** apene i **de** fjellene som er det mest interessante, det interessante er det vi kan trekke ut av kunnskapen om dem i forhold til oss selv. Her kan vi finne "opprinnelsen" til organisering av samfunnsliv, for eksempel kjønnsrelasjoner, barneomsorg og seksualitet. Gjennom primatologien søkes det forklaringer på forhold vi har i samfunnet i dag. Naturen som "det opprinnelige" viser seg imidlertid å være mest interessant for oss vestlige hvite mennesker innenfor en jødisk-kristen kulturkrets. Frykten for forfall som resultat av industrialisering har gjort at vesten har fattet en voldsom interesse for å finne tilbake til en opprinnelig natur - både i form av planter og dyre- og menneskeliv. Primatologien lover oss en veg inn til denne naturen.

Det at primatenes atferd kan oppfattes som en slags "opprinnelse" til menneskenes atferd er altså ett poeng for Donna Haraway. Hennes mål er ikke å vise at det er slik, men å vise hvordan vi henter argumenter for ulike sosiale relasjoner gjennom å **forutsette** at det er slik. Et annet poeng med akkurat primatologien som forskningsfelt er at den vestlige varianten av forskningstradisjonen også bærer med seg imperialistiske og rasistiske elementer som er viktige å avdekke. Det går både på de spørsmålene som stilles, hvilke funn som vektlegges og får status som fakta og hvordan forskningen konkret utføres, det vil si dens metoder. Et eksempel er hvordan hvite, vestlige forskere på en arrogant måte "okkuperer" og definerer den afrikanske naturen, selv om forskerens intensjoner kanskje var det motsatte. Ved å vise oss dette ønsker hun å avdekke den "arrogansen" vi som hvite vestlige forskere har i forhold til å til enhver tid være dem som har funnet "sannheten". Både kvinnelige og mannelige forskere rammes av denne kritikken. Hun viser for eksempel hvordan hvite, vestlige middelklassekvinner gjennom sin forskning hevder å snakke på vegne av alle verdens kvinner. Dette er interessant i forhold til pågående diskusjoner om forståelser av kjønn både som likhet og særart.

Boka er delt inn i tre hoveddeler og vi har fulgt denne inndelingen;[3]

I. Monkeys and Monopoly Capitalism: Primatology before World War II.

II. Decolonization and Multinational Primatology.

[3] I det følgende har vi valgt å beholde bokas egne engelske overskrifter med den begrunnelsen vi tidligere ga om språkets betydning i Haraways framstilling. På denne måten håper vi også å gi et glimt av mangfoldet i boka noe som ellers til tider har vært vanskelig.

III. The Politics of Being Female: Primatology Is a Genre of Feminist Theory.

Bokas struktur legger hovedvekt på ulike fenomer i de ulike delene; monopolkapitalisme, avkolonialisering og utvikling av multinasjonalitet, og kjønn med hovedvekt på det å være kvinne. Dette er også grovt sett tittelen på de ulike bolkene. For sikkerhets skyld understreker vi at alle disse elementene er tilstede over alt gjennom tekstene, men at vektlegginga slik vi leser det, er ulik i de ulike delene. Vi har derfor valgt å bygge vår framstilling over denne lesten ved å gjennomgå kapitlene i tur og orden.

2. Synsvinkler: Om ulike måter å se og bli sett på

Vi starter denne gjennomgangen med en detaljert drøfting av introduksjonskapitlet. Dette gjør vi fordi flere av de sentrale trådene som nøstes opp i resten av boka, presenteres her.

Kapittel 1. Introduction: The Persistence (hardnakkethet, varighet, holdbarhet, påståelighet) **of Vision**

Donna Haraway tar som vi har nevnt, utgangspunkt i at aper har en særstilling i gråsonen mellom natur og kultur eller mellom biologi og det sosiale. Apestudier er interessante nettopp fordi apene oppfattes som "nesten mennesker" når de kobles til en darwinistisk utviklingslogikk om artenes opprinnelse. Apene blir et interessant gråsoneområde fordi de kan forstås som råmaterialet for å få greie på hva "the missing link" i menneskeartens utvikling er. Gjennom vitenskapelige undersøkelser skal naturen kunne fortelle oss noe om oss sjøl som mennesker - noe om vårt "egentlige jeg" det naturlige og dermed uforanderlige. Men hvem og hva er dette naturlige uforanderlige egentlige menneske-lige? Apene er sentrale for naturvitenskapelige skapelsesberetninger og blir svaret på det vestlige spørsmålet om hvor vi stammer fra. På en måte kan vi si at fokus er flyttet fra det åpenbart barnslige og usanne i historiene om storken, til den alvorlige og vitenskapelig dokumenterte historien om apen. Men hvorfor aper og hva slags aper er det her snakk om?

Hennes hensikt er å rokke ved bokstavelig talt det vi tar for naturlig, for gitt. Hun vil de-stabilisere fenomener som implisitt bygger på synet på aper, gjennom å destabilisere primatologien fra innsida, delvis på dens egne premisser. Men, som hun gjentatte ganger presiserer, hun forteller ikke sine historier fra noe rent og uskyldig verdifritt ståsted. Hennes vitenskapelige fortellinger er slik som all annen vitenskapelig aktivitet, preget av hennes eget

ståsted eller lokalisering (situated knowledges). Donna Haraway vil også fortelle vitenskapelige historier om kjønn, rase og kapitalisme ved hjelp av primatologi - slik som de hun bygger sine framstillinger på også gjør det. Og de som dermed tror at hun derfor bare vil re-forteller historier om "hvordan forskerens verdier preger forskningsfeltet" har mange overraskelser i vente. Det er nettopp denne forenklingen hun **ikke** gjør. Eller som hun sjøl sier; hun har ikke falt for den fristelsen.

Hun skisserer fire inspirasjonskilder eller fristelser det er lett å falle for når man skal gi et bidrag til pågående debatter om sosiale konstruksjoner av vitenskapelig kunnskap. For å unngå å falle for **en** av fristelsene velger hun å analysere en vitenskapelig diskurs, primatologien, som ulik fortellerkunst fra innsiden av flere ulike, konkurrerende (contested) felter og framstillingsmåter. Hun vil altså trekke med seg alle sine inspirasjonskilder og med hensikt ikke velge bare en "riktig" måte å framstille primatologien på.

Inspirasjonskildene hun nevner eksplisitt er:
- den (sosial-)konstruktivistiske (eksemplifisert ved Bruno Latour)
- marxistisk inspirert standpunktteori (både klasse og kjønn)
- innsikt fra innsiden av tradisjonell (natur)vitenskap (apene eller funnene sjøl)
- verdiforankret refleksivitet omkring makt i fortellingene (feminisme og antirasisme som utgangspunkt er også fortellinger med og om makt)

Disse inspirasjonskildene er ut fra manges synspunkt gjensidig utelukkende og uforenelige[4]. Her ligger etter vår oppfatning en av styrkene i Donna Haraways framstillingsform, hun greier å følge mange ulike tråder samtidig og gjør paradoksene synlige og fruktbare. Hun lager ikke **en** stor syntese, men lar de ulike bitene få bidra til nettopp å de-stabilisere primatologien og derigjennom løse opp for-forståelser og gi muligheter til nye former for innsikt. I så måte får hun blant annet fortalt at "det naturlige er ikke alltid det naturligste".[5] I dette ligger også noe av hennes politiske prosjekt; **en** historie er ikke nødvendigvis like god som en annen, og **mange** fortellinger er bedre enn en.

Donna Haraway tar tak i to hovedmåter å lese primatologiens vestlige historier på. For det første ser hun i mange av disse fortellingene en tematikk og fortellerstil som er preget av inspirasjon fra den jødisk-kristne bibelske

---

[4] Det ville absolutt være både mulig og spennende å analysere hele boka med utgangspunkt i tradisjonelle vitenskapsteoretiske kontroverser **mellom** disse fire ulike inspirasjonskildene.

[5] Dette er et sitat fra revy uten tittel som ble framført på AVHs senter for kvinneforsknings julelunsj 1993. Innslaget handlet om prøverørsmetoden IVF.

forestillingen om uskyldens paradis og Edens have, det vil si at de har den jødisk-kristne skapelseshistorien som mal. Her ligger noe av grunnlaget for å forstå hvorfor jakten på begynnelsen - det opprinnelige, egentlige og uskyldsrene - er så sentralt. For det andre leser hun primatologi som materiell historie. Det vil si at hun legger stor vekt på å undersøke den empirien som primatologien forholder seg til og bygger på, det være seg sjimpanser i fangenskap eller fossiler. Ved å ta for seg den empirien de bruker, det som utgjør de vitenskapelige funnene, kan hun nå inn til det som er hjertet i forskningsfeltet og komme på innsiden av det. Disse to trådene, opprinnelseshistorie og materiell historie, går igjen i de neste femten kapitlene i framstillinga hennes, om enn på ulike måter til ulike tider.

Et annet sentralt tema som går igjen er hennes kritikk av dualistisk tenkning, det å alltid tenke i to motsetninger. Denne dualistiske, analytiske og historiske logikken preger også feministisk forskning både innen primatologien og andre vitenskaper og kommer spesielt til syne i forestillingene om skillet mellom sex og gender. Hun hevder at å tenke og begrepsfeste verden i dualismer er noe som særpreger vestlig kultur. Hun argumenterer for at slike dualismer utgjør vestlig vitenskaps analytiske redskaper. Forestillinger om dualismer er bygd inn i hjertet av naturvitenskapene og må derfor kritiseres fra **innsiden** av primatologien, der hvor hjertet er, og ikke bare fra utsiden. Dualismen fakta og verdi hindrer oss ofte i å se fortellingenes helhet fordi vi så sterkt ønsker å skille fakta fra verdi:

> *"To insist on value and story-ladenness at the heart of the production of scientific knowledge is not equivalent to standing nowhere talking about nothing but one's biases - quite the opposite. Only the pose of disinterested objectivity makes 'concrete objectivity' impossible*" (s.13).[6]

Fakta og verdi lar seg ikke skille slik vår etablerte vitenskapelige logikk tilsier. I *Primate Visions* tar hun spesielt opp hvordan dualismer preger vitenskapelige forståelser, særlig dualismen natur/kultur og sex/gender. Donna Haraway vil vise hvordan disse dualismene er bygd inn i primatologiens historier og hva dette kan innebære for kunnskapen vår. Men hun nøyer seg ikke bare med å kritisere. Ved å undersøke dualismene nærmere vil hun også vise hvordan de kan løses opp eller omskapes.

For Donna Haraway er det også sentralt å påpeke at apene har status som aktører i historier om aper (primatologi) og ikke bare som objekter for vitenskapelige undersøkelser. Primatene kan hverken reduseres til ingenting

---

[6] Dette standpunktet dreier rundt noe som har vært sentralt i feministisk debatt omkring post-modernismens manglende politikk. Sandra Harding har vist en måte å utvikle dette på i begrepet "strong objectivity" som diskuteres grundig i boka *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*, Open University Press, Milton Keynes fra 1991.

gjennom en dekonstruksjon som bare er opptatt av å vise hvordan verdiene preger forskning om aper, eller reduseres til fakta i den forstand at de bare er der som en utvendig realitet som ligger og venter på å bli "oppdaget" av vitenskapen. Vitenskap er en materiell semiotisk praksis hvor feltet du undersøker spiller en rolle for hva du kan "finne".

På slutten av dette kapitlet gir Donna Haraway en slags oppsummerende leserveiledning. Hun ønsker å nå mange og ulike publikum og hun ønsker seg aktive lesere som ikke ser *Primate Visions* som en ferdig historie. Hun er ganske ambisiøs når hun sier at:

> *"I want the readers to find an 'elsewhere' from which to envision a different and less hostile order of relationships among people, animals, technologies, and land"* (s.15).

I forhold til oss har hun nok langt på veg lyktes og i det følgende skal vi fortelle mer om hvordan og hvorfor hun har vært i stand til å ta oss med til sitt "elsewhere".

3. Kontroll over arbeid og mye annet i monopolkapitalismens tidsalder;

Del I: *Monkeys and Monopoly Capitalism: Primatology before World War II.*

Primatologiens historie er også historier om moderne vestlig vitenskaps framvekst og fundament. Det er historier om hvordan vitenskapelige studier av vår "egentlige natur" danner grunnlaget for vitenskapelig **kontroll** av kropper. Primatologi blir en del av (grunnlaget for) vitenskapeliggjøring av den kapitalistiske produksjonsprosessen, både som forbilde og som grunnlagskunnskap innen for fagfelt som for eksempel ergonomi og operasjonsanalyse.

Å lese historier om utvikling av kontrollsystemer og metoder for å låse både folk og dyr til allerede fastlagte posisjoner er ingen udelt fornøyelse. I avslutningen av denne bolken etter noen dystre beskrivelser av kontroll og dominans, trekker Donna Haraway noen mer optimistiske tråder når hun minner om at vitenskapelig virksomhet innebærer å produsere mening **og** muligheter. Hennes framstilling preges av tro på at det er mulig å skape endring. Grunnlaget for endring ligger i deltagelse i dialoger på innsida av også de naturvitenskapelige disipliner. Noe av grunnlaget for at hun insisterer på at det er viktig for feminister å være innenfor (natur)vitenskapene og produsere kritikk innenfra og ikke bare utvendig kritikk, ligger i hennes argumentasjon og forståelse av vitenskap som også **mulighetenes** felt.

Kapittel 2: Primate Colonies and the Extraction of Value

Før andre verdenskrig var det allerede internasjonal vestlig interesse for ikke-menneskelige primater. Det var etablert forskningsstasjoner og fredete områder i kolonier med Fransk, Belgisk, Russisk, Tysk og US overherredømme. Det fantes også dyrehager som viste primater i København, London, Düsseldorf, Paris, Rotterdam og Berlin. I tillegg fantes det flere private samlinger som for eksempel Mme. Abreus i Havanna hvor den første sjimpansen ble født i fangenskap i den vestlige verden i 1915.

Før andre verdenskrig var primatologi i all hovedsak en laboratorie- eller museumsbasert virksomhet. I ei bok fra 1941 (Ruch) om primatologiens utvikling som vitenskap, ble det påpekt at i 1758 var kategorien primat ny. Primat som begrep er altså forholdsvis nytt og primatologien er et forholdsvis ungt vitenskapelig felt og preget av opplysningstidens tro på framskritt gjennom kunnskap. Et poenget her er at allerede før andre verdenskrig var primatologi etablert som vitenskap om "de andre" gjennom at primatene levde i vill tilstand i de vestlige koloniene. Det naturlige, vår opprinnelse, fantes altså i vill tilstand andre steder enn i forskernes eget samfunn. Koloniveldet var en forutsetning for tilgang på "data" for vestlig forskning. Primatologiens grunnlag og framvekst bygde altså på et dominansforhold mellom land og var slik en del av utbyttingssystemet som kapitalistisk imperialisme innebærer.

Kapittel 3: Teddy Bear Patriarchy: Taxidermy (utstopping) in the Garden of Eden, New York City, 1908-36

Dette kapitlet dreier seg om en bestemt utstilling i African Hall i det nord-amerikanske naturhistoriske museet, the American Museum of Natural History, i New York. Haraway legger stor vekt på å vise **hvordan** denne utstilling er en måte å spre noen aktørers blikk eller syn på fortiden til et stort publikum. Utstillingen framstiller den menneskelige tidsalders begynnelse gjennom møtet mellom ape og menneske. Museets utstilling av utstoppede dyr framstiller utviklingsHistorien og Edens have.

Haraway starter med en dramatisk beskrivelse av hvordan det kan føles å gå inn i African Hall i museet, hvor blant annet møtet mellom pattedyret apen og pattedyret mennesket finner sted. Det er utstillingen av utstoppede gorillaer som har denne sentrale plassen. For å komme dit må du gå gjennom museets Theodor Roosevelt Memorial atrium. Ted Roosevelt var som kjent presidenten som administrerte det kapitalistiske USA tidlig i dette århundret (og nevøen hans overtok i mellomkrigstida). Det er nok ingen tilfeldighet at Donna Haraway finner stor underholdningsverdi i å spille på teddybjørnen, som var

Ted Roosevelts symbol, og andre utstoppede dyrs historie i dette kapitlet om sammenvevinga av patriarkat og kapitalisme.

Carl Akeley var konservator ved dette museet, det vil si han drev med utstopping av dyr og bygde opp denne utstillingen. Han var også jeger og dro blant annet til Kivu i Øst-Afrika hvor han deltok i jakt på gorillaer og drepte dyr som han seinere stoppet ut. Turene var alltid fundamentalt avhengig av den afrikanske lokalbefolkningas arbeidskraft og kunnskap, men den lokale arbeidskrafta i feltarbeidet blir stort sett oversett og forblir tause i tekstene fra disse jaktekspedisjonene i Afrikansk villmark. Afrikanerne var "de andre", de ville, og når afrikanere skrives inn i historiene som deltakere er det som undersåtter og underkastede. Forfatterene av historiene fra Afrika er alle hvite og hovedpersonene er hvite menn.[7]

Ut fra skriftlige kilder om jaktekspedisjonene, arkivbilder i museets samlinger og utstillingene sjøl, viser Donna Haraway hvordan **kjernefamilien**, den heterofile reproduksjonsenheten av mor far og (to) barn, blir den 'naturlige' enheten som utstillingen med skulpturer, bilder og utstoppede dyr omfatter - både for giraffer og gorillaer. Det synes ikke å være noe i feltmaterialet, som for eksempel antallet dyr i flokken, som tilsa kjernefamilie. Kjernefamilien fikk likevel umerkelig stilling som naturlig enhet, med moralsk og epistemologisk status som sannhetsvitner om vår herkomst.[8]

Donna Haraway lokaliserer denne utstillinga i en kulturell ramme (ca.1890-1930) hvor sivilisasjonskritikken var sterk i USA, og mange fryktet at "det naturlige" gikk tapt. Maskinene eller teknologi ble ofte sett på som den store ødeleggeren av den naturlige uskyld. Paradoksalt nok var eierne av de store monopolkapitalistiske maskinene foregangsmenn når det gjaldt å restaurere og gjenskape "det naturlige" i museene. De var tilhengere av en realistisk, objektiv og fornuftig formidling av inntrykk, "det nakne øyes vitenskap" var slagordet. I utstillingene kom dette til uttrykk gjennom ekte utstoppede dyr som en form for realisme.

Klassekamp var unaturlig i Edens have, et utslag av sivilisasjonens dekadens. Slik forholdt det seg også med hvite middelklasse-kvinners ønske om utdanning. Framskrittsvennlige hvite menn med eiendomsrett til produksjonsmidlene trengte vitenskapen om den naturlige rangordning og reproduksjon som grunnlag for sitt virke, men det må **ikke** forlede oss til å tro

---

[7] På en av disse jaktturene møtte Akley også Ted Roosevelt. Ved å nevne dette får Haraway også skrevet inn betydningen av personlige nettverk i fortellingen.

[8] "*Nature's biographical unit, the reproductive group had the moral and epistemological status of truth-tellers.*" (s.41).

at dette handler om slemme kapitalister som på konspiratorisk vis planlegger en vitenskap som passer som hånd i hanske til deres maktspill. Bildene er heldigvis mer sammensatte enn som så. Historiene om Akeley og African Hall utgjør bare en tråd i denne veven hvor troen på opplysning, kunnskap og utdanning som viktig for framskrittet ble materialisert. Historiene fortalt gjennom museumsutstillingen også handler om dominans, om rase, kjønn og klasse er en del av dette.

Kapittel 4: A Pilot Plant for Human Engineering: Robert Yerkes and the Yale Laboratories of Primate Biology, 1924-42

Robert Means Yerkes (1876-1956) drømte om å opprette det mest moderne av alle institusjoner - et eksperimentelt laboratorium. Og det greide han. Der skulle det være mulig å studere sjimpanser i den vitenskapelige jakten på kunnskap om overgangen mellom dyr og menneske, fra instinkt til bevissthet. Sjimpansen Chim var Yerkes yndling og han levde tett sammen med og studerte Chim på nært hold. Han sørget dypt over Chims død - surrogat-sønnen som han sjøl hadde oppdratt. Yerkes var veldig glad i sjimpanser og sjimpansene "sine". Men denne kjærligheten, som så mye annen kjærlighet, handlet også om makt og dominans. Donna Haraway beskriver denne kjærligheten som paternalistisk dominans. Han tok vare på og styrte ut fra en oppfatning av det kunne "(den) andre" ikke greie sjøl. Han gjorde det for å være snill og fordi det var nødvendig, og dermed praktiserte han også sin egen rolle som den dominerende. Dominans over "den andre", speilbildet på vår egen overlegenhet, er et viktig fenomen for Donna Haraway som hun stadig kommer tilbake til. Vestlig vitenskap er bygd på oppfatninger om dominans og kontroll, og hun viser i dette kapitlet hvordan dette var tilfellet for primatologiens vedkommende.

Gjennom menneskers oppdragelse av sjimpanser ble det mulig å undersøke gråsonen mellom dyr og menneske på nært hold. Sjøl om sjimpansene ble oppdratt av mennesker mistet de ikke sin status som natur(lige) og kilde til objektiv kunnskap. Kultur var for Yerkes som for mange andre, det som ødela det naturlige. Aper hadde ingen kultur, de var naturvesener og dermed speilbilder av det ekte og egentlige. De kunne derfor fortsatt være kilde til kunnskap om det naturlige sjøl om de var oppdratt av mennesker. Denne kunnskapen kunne benyttes systematisk og bevisst til å skape et rasjonelt samfunn gjennom 'human engineering' isteden for å la ineffektiv kultur "bestemme " slik som var blitt vanlig. Begrepsmessig bygger både forståelsen av kultur og 'human engineering' på et syn på mennesket hvor biologiske mekanismer utgjør råmaterialet for sosial manipulasjon.

"Human engineering assumed rational control of nature so as to manage society for conscious production and reproduction" (s.62).

Gjennom 'human engineering' kunne Vitenskapen gi oss oppskriften på det ønskverdige samfunnet i rasjonell takt med vår egentlige natur, uten ineffektiv kulturell støy.

Dette synet samspiller godt med "scientific management" ikke bare som en Tayloristisk del av kapitalismens vitenskapelige produksjon slik vi kjenner den fra arbeidslivsstudier, men vitenskapeliggjøring av hele samfunnet. Interessen for studier av personlighet og personlighetstester har sine røtter her, blant annet intelligenstester. Rundt 1930 hadde personaladministrasjon som fag inkorporert metoder og begreper fra ulike vitenskaper om for eksempel biologisk instinkt og motivasjon for å lage harmoni, gruppesamarbeid og tilpasning som redskaper for arbeidslivet. Samarbeid innebar arbeidsdeling og hierarki både i kapitalistisk produksjon og reproduksjon. En kan vanskelig overvurdere betydningen av interessen for **dominans** som fysiologisk, psykologisk og sosialt prinsipp i vitenskapelige framstillinger i 1930åra og tida etter.

Eksperimentell design og testing i laboratorier var den metoden som kunne gi vitenskapen tilgang til naturen slik den egentlig er, eller det som kalles objektiv kunnskap. Det ble også her tatt for gitt at familien var den viktigste naturlige enhet og det innebærer obligatorisk heteroseksualitet og mannlig dominans. I eksperimenter hvor data pekte i ulike retninger, ble det sjelden stilt spørsmålstegn ved forutsetningen om mannlig dominans som naturgitt. For å illustrere dette poenget vil vi her gjengi ett eksempel.

I flere laboratoriestudier hadde Yerkes lagt merke til at hunn-aper i perioder med maksimalt oppsvulmete genitalier regelmessig tok maten de ble foret med (bananer) før hannen de var satt i par med. Yerkes forsøkte på ulike måter å teste ut hva dette fenomenet kunne bety, men data ble svært uoversiktlige i forhold til hypotesene hans. Motstridende observasjonsdata rokket likevel ikke ved hans hovedantagelse og tro på mannlig dominans. Tvert imot skrev han et paper hvor han tolket et case hvor hunn-apen forsynte seg med bananer før hannen som et bevis på at hann-apen **ga henne lov** til å ta maten først, i bytte for sex som hann-apen hadde lyst på. Hann-apen var fortsatt den som i kraft av sin naturgitte overhøyhet ga hunner lov til å gjøre det de gjør, sjøl når hann-apen i eksperimentet gjør det som ellers lett ville bli sett på som å tape i kampen om mat. Psykologen Ruth Herschberger påpekte i en kommentar til Yerkes om hans tolkninger av dette caset, at det kanskje kunne ha seg slik at det var hann-apen som forsøkte å kjøpe seg mat ved hjelp av sex fordi han ikke hadde rukket fram til bananene først. Og kanskje forholdt det seg slik at hunn-apen bare var ekstra sulten i denne brunstperioden, det vil si sulten på mat og ikke nødvendigvis på makt, og derfor forsynte seg først. Herschberger mislikte sterkt at Yerkes brukte uttrykk som "naturlig mer underordnet" om hunner og "naturlig mer dominant" om hanner i tolkningen av slike observasjoner. Yerkes besvarte innvendingene hennes greitt med å si at ved å bruke slike uttrykk så

minimaliserte han mulighetene for å bli misforstått! Mannlig dominans var naturgitt.

Det er ikke så vanskelig å gå tilbake til Yerkes i dag og se hans vitenskapelige virksomhet som sterkt preget av hans oppfatninger av det samfunnet han hadde satt seg fore å skulle redde, og hans forestillinger om vitenskap som Framskrittet og roten til alt godt som naiv. Det som ikke er like tydelig er at Yerkes noe naive forestillinger om det naturlige og naturforklaringer på menneskets historie lever i beste velgående i dagens vitenskaper også, om enn i noe annen og mer tidsriktig innpakning/framstilling.

Kapittel 5: A Semiotics of the Naturalistic Field, From C.R. Carpenter to S.A. Altmann, 1930-55

Dette kapitlet handler blant annet om funksjonalismen og dens plass i ulike vitenskaper som teoretisk og analytisk grunnbegrep. Funksjonalisme var i følge Donna Haraway en logikk for "formidling" (mediation) av kontroll i sjølbærende prosesser, ikke en logikk for direkte og synlig styring (s.84). I dette ligger også kimen til å forstå overgangen fra organisk funksjonalisme til kybernetisk teknisk funksjonalisme. Hun starter kapittelet med et sitat fra Wittgenstein om språket som gir oss bilder som holder oss fast innenfor de forståelsesrammer som språket muliggjør, altså et slags bilde på sjølbærende prosesser hvor den direkte kontroll gjennom språket ikke er synlig. Semiotikk er læren om tegn (og ord) og deres betydning - og funksjonalismen og semiotikken har det felles at de låser fast betydninger. Når Donna Haraway på avstand analyserer primatologien som et semiotisk felt handler det nettopp om å forstå fastlåstheten i betydninger, men hun går også inn på den rollen som semiotikk som vitenskapelig tenkemåte og begrep har spilt for utviklingen **innen** primatologien.

Clarence Ray Carpenter var en sentral person i datidens faglige og sosiale nettverk knyttet til primatologi som vitenskapelig felt. Han hadde gjort sine første vitenskapelige empiriske arbeider på hann-duers seksuelle aktivitet i heteroseksuelle par etter at hann-duene hadde fått kjønnskjertlene fjernet (gonadectomy). Carpenter så seksuell aktivitet som "møtestedet" eller det samlende punktet for den individuelle organisme og det organiske samfunn. Han delte det som var det vanlige synet i hans samtid som gikk ut på at samfunn av høyerestående dyr kunne forklares ut fra seksuell samhandling. Den fysiologiske strukturen av samarbeid i gruppa ble produsert av hierarkiske mekanismer og konkurranse mellom organiske deler av helheten, det vil si hanners **dominans** over hunner og hanners **konkurranse** med andre hanner. Den organiske helheten ble produsert av komplementær og antagonistisk forskjellighet, noe som var den dominerende funksjonalistiske logikken på

denne tida. Primatologien lånte denne logikken fra humanistiske fag og samfunnsvitenskapene. Biologiske disipliner var bygd over samme lest som andre samtidige funksjonalistiske vitenskapelige diskurser.

Carpenter hadde håpet å få fortsette sine studier i Yerkes laboratorium, men isteden ble han feltbiolog på ikke-menneskelige primater. For norske lesere kan det jo være en tvilsom fornøyelse å lese at Thorleif Schjeldrup-Ebbe, som arbeidet i Frankrike, blir tillagt æren for å ha påvist at fugler lever i sosiale hierarkier i en streng dominanskjede eller hakkelov. Han hevdet at despotisme er et biologisk hovedprinsipp. På 30-tallet var dominans og hierarki hovedbeskjeftigelsen innenfor zoologi og komparativ psykologi i USA og homeostase var den korrekte termen for sosial integrasjon. Carpenter var en av de sentrale aktørene i dette vitenskapelige feltet. Han arbeidet videre med ideer fra Solly Zuckerman[9] om at konstant feminin seksuell villighet var primatsamfunnenes grunnlag. Dominans gjennom hierarki ble formet av hanner som kjempet med hverandre og hanner kontrollerte hunner for å samle seg et stort lettledet harem. Dette utgjorde grunnlaget for forming og opprettholdelse av sosiale bånd og den sosiale gruppen. Denne form for tenkning omkring gjensidig avhengighet gjennom dominans, kontroll og kamp som grunnlag for å **opprettholde** gruppen, var utgangspunkt for feltarbeid i mange ulike disipliner og "organismer" hvor primatologiens studier av apesamfunn var en. Sosialvitenskapene var intet unntak fra denne trenden. Kultur ble i denne forstand det som forstyrret det "egentlige" og naturlige. Primatstudiene var en anledning til å skaffe seg kunnskap om det ekte, før kunstig kultur grep forstyrrende inn.

Sosiometrisk metode og semiotikk var sosialvitenskapelige redskaper som primatologer lånte og brukte. For Carpenter utgjorde semiotikk en mulighet for å bygge en enhetlig teori om kontroll. Menneskelig språk var opprinnelig ansett som det tegnsystem som var mest omfattende. Kommunikasjon kunne forstås som respons på tegn, organismer kunne også respondere på tegn eller signaler. Slik ble semiotikkens logikk en mulighet for en enhetlig vitenskapsforståelse mellom mange felt og disipliner, og for å forstå kommunikasjon mellom natur og kultur. Fokuset på tegnenes betydning og kommunikasjon innen primatologien er viktig for å forstå den kybernetiske tilnærmingen som utviklet seg etter andre verdenskrig, hvor organismen ble sett på som et naturlig kommunikasjonssystem.

Donna Haraway legger vekt på betydningen av at vitenskapsmenn fra ulike disipliner samarbeidet i USA under andre verdenskrig. Det var ikke bare

---

[9] Zuckerman var igjen inspirert av Bronislaw Malinowskis ide om at familiens opprinnelse var å finne i menstruasjonen som unik kvinnelig fysiologi og den opprinnelige kulturelle institusjonen farskap.

Manhatten-prosjektet som var et internasjonalt akademisk møtested for krigsinnsats. Dette samarbeidet hadde innflytelsen på den begrepsmessige strukturen i biologien i etterkrigstida. Hun bruker Stuart A. Altmann som er lokalisert i en slik vitenskapelige sammenheng som illustrasjon.[10] Hun viser hvordan hans vitenskapelige virksomhet kan eksemplifisere måten semiotikk, informasjonsteori og strukturell lingvistikk var viktig for studier av dyrs kommunikasjon. Dette utgjorde noe av grunnlaget for sosiobiologien.

Sosiobiologien var et møtested for ulike disipliner hvor de gjensidig påvirket hverandre. Fra sosialvitenskapene var psykiatrien en inspirasjonskilde, nærmere bestemt forskning omkring stress og aggresjon forstått som avvikende adferd, som ble beskrevet som et slags sammenbrudd i organismers kommunikasjonssystem (Rioch). Men Haraway argumenterer mot synet på sosiobiologi som en naturvitenskapelig reduksjonisme av sosialvitenskapelig innsikt. Isteden viser hun hvordan ulike tråder veves sammen i det som er sosiobiologiens grunnlag. Sosiobiologi er humanistisk vitenskap i den forstand at den søker, slik som annen humanistisk vitenskap, "human fulfillment". Sosiobiologi, bygd på forutsetninger om "command-control-communication systems", er hverken mer eller mindre ideologisk forskning eller dårlig vitenskap enn andre vitenskapelige tilnærminger.

Poenget er at sosiobiologien som all annen vitenskapelig dagligdags praksis, gjennom sine begreper, forståelser og tekster skaper strukturer som hemmer eller fremmer meninger, men meninger produseres ikke som noe direkte resultat av aktører med onde hensikter. Ingen kan skape mening bare ved hjelp av ønsker eller intensjoner. Mening har materielle røtter også. Diskurser er materielle praksiser som har og får mening. Vitenskapelig virksomhet er en slik materiell praksis - og ønsker man å delta så må en være på innsida i diskursene, være med-produsenter i den materielle diskursen. Dette oppfatter vi som noe av bakgrunnen for Donna Haraways insistering på at feminister må være innsidekritikere i teknologi og vitenskap, og ikke kritisere bare fra utsida. Makt som utspilles i vitenskapelige materielle diskurser har betydning ikke bare i form av at de lukker forståelser, vel så viktig er at de også produserer muligheter.

---

[10] Donna Haraway viser denne "sammensmeltingen" gjennom eksempler; Operasjonsanalyse som optimalisering av problemløsning, ergonomi som forstår alt som organisme som skal være en del av en helhetlig maskin, og arbeid forstått som systemdesign.

4. Etnosentrisme, anti-imperialisme og rasisme i etterkrigstida;

Del II: *Decolonization and Multinational Primatology*

Etterkrigstidas primatologi har vært svært heterogen, både i laboratoriene og i feltarbeidene. Primatologien har en helt klar vestlig bias, men heterogeniteten er noe av årsaken til at Donna Haraway **ikke** beskriver primatologien som Vestlig med stor V. Hun vil unngå en forståelse av at det finnes **en** Vestlig tenkemåte som gjennomsyrer alt på samme vis. Isteden søker hun å gi konkrete beskrivelser av ulike stemmer i primatologiens diskurser. På denne måten bryter hun opp forståelsen av vestlig vitenskap som **en** blokk, og åpner dermed for at også svakere stemmer kan høres og løftes fram. Disse stemmene utgjør tråder det er mulig å spinne videre på for å skape meninger/betydninger som er annerledes enn de dominerende. Hennes egen framstilling av primatologi, som hun stadig gjør oppmerksom på, er preget av vestlig bias med utgangspunkt i USA. Poenget er at også "vestlig" i denne sammenhengen kan ha ulike betydninger.

Kapittel 6: Re-instituting Western Primatology after World War II

Med sitt utgangspunkt, et ønske om å lage uorden i strømlinjeformete presentasjoner av vitenskapelig framskritt, lager hun en forsiktig periodisering av etterkrigstidas primatologi. For ordens skyld gjør vi her oppmerksom på at Haraway ikke er kritisk til å lage periodiseringer som sådan, men at hun påpeker at all periodisering handler om definisjonsmakt og er meningsskapende. Periodiseringer er ikke noe som bare ligger og venter på å bli oppdaget. De skapes. Det skillet hun ønsker å lage går ved tidlig 1970-tall. Dette står i motsetning til for eksempel en vitenskapsintern periodisering som ville fortelle hvordan forskningsfeltet på 1980-tallet har gjort framgang gjennom at de vitenskapelige funnene er blitt mer og mer objektive og sikre ettersom de har kvittet seg med åpenlyse påvirkninger fra omgivelsene. Bedre vitenskap, i den fortellertradisjonen, vil altså være en økende evne til å skille fakta fra verdier.

Denne tradisjonelle vitenskapsinterne framstillingen handler om at framgang har skjedd i form av for det første opprenskning i fordommer som for eksempel omhandler rase og kjønn, og for det andre om utvikling av vitenskapelig metodikk med problemorientert kvantitative studier som reduserer den tolkningsmessige bias. Dette er en narrativ vitenskapsintern struktur om framskritt som bygger på dikotomien eller skillet mellom vitenskapsinterne og vitenskapseksterne faktorer. Donna Haraways periodisering har som bevisst hensikt å løse opp skillet mellom vitenskapsinterne og -eksterne forhold og lage rot i denne dualismen (også). Hun vil unngå å fortelle **en** kausal historie.

Isteden presentere hun mange sammenhenger og opphopninger (clusters) for å synliggjøre at å lage kronologi i framstillingene nødvendigvis også innebærer å utøve **en** politikk framfor en annen.

Hennes første periodisering strekker seg fra omtrent 1955-75. Perioden er karakterisert av gjenoppstått interesse for feltstudier og økt etterspørsel etter primater som laboratoriemateriale. Trusselen om utryddelse av enkelte arter og nasjonal selvstendighet i koloniene, gjorde at det ble stadig vanskeligere å finne ville primater og få adgang til å studere dem der de måtte befinne seg i vill tilstand. Et skifte i arbeidsmåten innen primatologi hadde å gjøre med at feltarbeid ble vanskeliggjort. I tillegg var det på 1960-tallet en stor økning i antall personer som drev apestudier. Dette førte til en utstrakt handel med aper gjennom import til USA, men det var en usikker måte å skaffe dyr på. Isteden ble det bestemt å starte oppdrett av aper i egne senter innen landet for å sikre jevn tilgang på forsøksdyr. Så seint som 1970 importerte fortsatt USA ca. 90% av primater brukt til forskning, mens i 1982 var de 75% sjølforsynt. Aper var ikke bare materielle studieobjekter, men også konsumvarer.

Dette er en periode med økende interesse for primater som modeller for psykobiologiske spørsmål om mennesker. Den ender samtidig med innstramming av forskningspenger til å drive feltarbeid og en økende tro på sosiobiologiske og adferdsøkologiske forklaringer. Perioden var preget av å forklare sosial stabilitet, stabilitet og evolusjon knyttet til familien som enhet, og hvordan en best skulle forstå menneskets tidlige utviklingshistorie for derigjennom å sikre arten menneskes naturlige overlevelse i framtida. Primatologien utgjorde altså et framtidshåp.

I populærlitteraturen i denne perioden dominerte bøker om den mannlige jegeren som menneskets opprinnelse; aggresjon, eiendomsfølelse, biologisk determinisme og mannlig dominans som strukturen for all menneskelig samhandling. Den eneste alternative stemmen var Jane Goodalls historier om naturlig fred. De som seinere skulle utfordre disse etablerte historiene om dominans som det naturlige, var enda studenter. I all hovedsak befant populærlitteraturen seg ideologisk sett på en skala fra konservativ til reaksjonær. Den la enten vekt på hvor vanskelig det var for en stressa jeger i storbyen å skulle skape sosial stabilitet og en lykkelig familie når det i hans omgivelser var en pervers moderne motstand mot å følge naturens lover, eller vekten ble lagt på at han, jegeren, ble innhentet av sine egne voldelige naturlige forutsetninger i en overfylt verden.

I den andre perioden fra omtrent midt på 1970-tallet ser vi et skifte i fokus fra sosial stabilitet til et fokus på strategiske analyser. Investerings- og kostnadsanalyser ble sett på som anvendelige til å forklare det meste. Sosiobiologien understreket de genetiske aspektene ved sosiale strategier.

Forskerne fant både komplekse mentale og følelsesmessige evner hos apene, og adferd som ble sansynliggjort som resultat av bevisste strategier. Det er på mange måter et paradoks at primatene etter 1975 ble innskrevet med mening om både fedre som barneomsørgere, kvinnelige hierarkier og vanskelige kjønnsroller, fra innsiden av det vitenskapelige feltet, **uten** at det uten videre ble oppfattet som uvitenskapelig og et brudd med regelen om at en skulle skille mellom fakta og verdi.

I populærlitteraturen finner vi de samme elementene med vekt på strategisk analyse. Aper av alle kjønn og typer ble utstyrt med evner til å handle utbytterikt i det sjansespillet som naturens økonomi utgjør. Naturlige rettigheter hadde ikke lenger noen gjennomslagskraft. Nå var det den flinke strategen som ble belønnet rikelig. Kampen sto om overlevelse og formering i en verden hvor alle tenkte på seg sjøl. Primatene ble framstilt som forbilledlige japper.

Tidligere ble import av aper til USA beskrevet, men det gikk også en motsatt trend i retning av å sende aper tilbake til deres naturlige omgivelser hvor apene ble **rehabilitert** slik at de kunne overleve i vill tilstand der de egentlig hørte hjemme. Dette krevde at forskerne jobbet i deler av verden der apene opprinnelig fantes i vill tilstand, og innebar at forskerne igjen drev med feltarbeid. Rehabilitering innebærer en ny måte å forholde seg til aper på. Dyrene er ikke lenger bare offer for de vitenskapelige omstendigheten eller objekter vi kan hente kunnskap fra, men gjenoppstår som aktører i seg sjøl.

Det er i denne typen samspill mellom forsker og dyr at Donna Haraway ser håp i noe som er annerledes enn det vi kjenner fra før:

> *"Symbolically and materially, they* [apen Lucy og hennes "lærer" eller samarbeidspartner Janis Carter] *invented a border space neither original, wild, nor free, but also not a space of victimization and reification"* (s.131).

Det er altså mulig å skape rom for andre historier enn de dominerende i dette samspillet. Men dette er også en tvetydig posisjon. Både oppfatningen av aper som et bilde på menneskets egentlige vesen og kilde til kunnskap og aper som vesen som kan "rehabiliteres" tilbake til naturlig vill tilstand, bygger på en vestlig konstruksjon av skillet mellom natur og kultur. Samtidig er det et forsøk på å overkomme skillet. Her eksemplifiserer Haraway det vi forstår som fruktbare paradokser. I gråsonen hvor samarbeidet ikke er fritt og uavhengig, men samtidig heller ikke tingliggjort eller bare inneholdende offerposisjoner, finnes det altså håp. Innenfor den tradisjonelle primatologien med alle dens føringer på hva god forskning skal være, finnes det likevel muligheter for å skape rom for annerledes kunnskap. Dette er tråder av kunnskap som kan nøstes videre og bryte med de etablerte sannhetene.

Kapittel 7: Apes in Eden, Apes in Space: Mothering as a Scientist for National Geographic

Her følger Donna Haraway opp flere av trådene fra forrige kapittel i beskrivelser av møter mellom aper og mennesker både i vitenskapelige tekster, populærlitteratur og naturfilmer. Kommunikasjon mellom dyr og menneske er sentralt. Hun tar opp fire felter for kommunikasjon hvor aper er involvert; spontan berøring eller nærhet som forutsetning for informasjon, kyborg grensesnitt hvor aper som forsøksdyr skal gi informasjon om en verden "der ute", kropps-uttrykk eller -språk som kan tolkes, og utvikling av et felles konversasjonsspråk (AMESLAN) for aper og mennesker. Vi skal ta opp de to første i denne gjennomgangen. Alle disse fire kommunikasjonsfeltene handler om dualismen natur/kultur og om **overskridelser** av grensen mellom dem.

I de tradisjonelle framstillingene av kommunikasjon mellom aper og mennesker ligger dualismen natur/kultur utenfor det som kan historiseres, den er gitt. I forestillingen om dualismens ahistorisitet ligger også noe av kraften i primatologiens fortellinger om en verden som er opprinnelig, egentlig og uten historiske betingelser. Primatologiens historier om dominans, kjernefamilie og heteroseksualitet blir slik "mer sanne" enn for eksempel historiske fortellinger om den heterofile kjernefamiliens oppkomst. Dualismen mellom natur og kultur i Haraways fortellinger handler om grenser og gråsoner som ligger utenfor verdenshistoriens mangslungne fortellinger om forskjeller. Her ligger noe av tyngden i hennes kritikk av primatologien som ahistorisk, og hun synliggjør fruktbarheten av å gå i detalj på forskningen fra innsiden for å vise nettopp dette.

Både forholdet til fortid og forholdet til framtid kan illusteres ved kommunikasjon mellom primater og mennesker. Forholdet til **fortid** er representert gjennom primatologen Jane Goodall som er feltarbeider i kommunikasjon med primater gjennom spontan berøring. Hun er i kontakt med vår fortid gjennom sitt arbeid i villmarka. Goodall søker nærhet og forståelse i samarbeid med primater som en mulighet til å redde verden. Hun representerer den ene av naturvitenskapens to ønskedrømmer, drømmen om å bevare nærheten og kontakten med naturen. Helheten i kosmos og enhet med fortiden.

Forholdet til **framtid** er eksemplifisert gjennom NASAs bruk av primater som forsøksdyr i romfartsforskning. Sjimpanser som romfarere eksemplifiserer den andre av naturvitenskapens ønskedrømmer, drømmen om å erobre det utenomjordiske - verdensrommet. Sjimpansene er i kontakt med vår utenomjordiske framtid, i kyberrommet (cyberspace), gjennom sine romferder. Astronauten John Glenn entrer verdensrommet etter at primater har vært brukt

som prøvekluter og erobrer det utenomjordiske ved å forbruke primater for å redde verden.

Kjønn er sentralt for begge disse aspektene. Den første formen for kommunikasjon er bærer av femininitet bygd på vestlige forestillinger om kvinners nærhet til natur og med bevaring av økosystemer i tankene. Bildet av Moder Jord er svært nærliggende. Den andre er bærer av vestlig maskulinitet hvor erobring av det utenomjordiske er målet. Midlene til å underlegge seg rommet består blant annet av forsøkene med sjimpanser som romfarere eller "chimponauts".

Bildet som pryder forsida av *Primate Visions* tolkes og diskuteres eksplisitt i denne sammenhengen. Det er som nevnt et bilde av en apehånd og en menneskehånd som berører hverandre. Billedteksten er "*Understanding is everything*". Bildet handler om forståelse, berøring, kommunikasjon og spontanitet. Kontrasten er stor til "bildet" som blir beskrevet i møtet med African Halls utstoppede dyr i kapittel tre. Det blir stående som to ulike tidsepokers bilde av samme tema, forholdet mellom kultur og natur. I African Hall var det trusselen om at det naturlige kan forgå eller svinne hen i den moderne tid som var utgangspunktet. I Gulf Oil Corporations bilde av berøring er det mulighetene for kommunikasjon eller kanskje redselen for at det ikke skal lykkes å kommunisere, som er det sentrale. Menneskehånden på bildet er en kvinnehånd. Det er det kvinnelige, feminin omtanke, tålmodighet og omsorg som møter fortiden i form av en apehånd.

Primater i verdensrommet er annerledes. Verdensrommet handler ikke om menneskehetens jordiske begynnelse, men om fremtiden.

> "*The space ships, the recording and tracking technologies, animals, and human beings were joined to form a new kind of historical entity - cyborgs in a postmodern theatre of war, science, and popular culture*" (s.138).

Aper er også aktører i den kalde krigen og atomvåpenkappløpet. I vår tid kan altså primater representere både muligheten til å bli forenet med vår fortid og leve i økologisk balanse, samtidig som de kan representere det tekno-vitenskapelige kybernetiske kommunikasjonsapparat som kan slynge oss ut i framtida på kanten av atomkrigens redsler. Kyborgene er bilder på både håp og angst.

Når Donna Haraway analyserer *National Geographic*s populærvitenskapelige framstillinger av primatologien er det tre trekk som tydeliggjøres; kjønn, vitenskapelighet og rase. Hovedpersonen i *National Geographic*s framstillinger er hvite nord-amerikanske kvinnelige vitenskapsmenn(esker). Å analysere kjønn i disse narrativene er enkelt. Det dreier seg om at kvinner står naturen nærmere enn menn og derfor kan kommunisere bedre med "den" enn menn kan. De er vitenskapskvinner som bruker sine feminine egenskaper som sitt bidrag til

menneskehetens vitenskapelige forståelse av sitt opphav. Likevel er det aldri tvil i disse framstillingene om at kvinnene er underordnet menn i et patriarkalsk vitenskapelig hierarki hvor menn styrer dem mens de driver med feltarbeid.

Rase analyseres på ulike måter. Et slående eksempel er hvordan en hvit kvinne som på feltarbeid i samarbeid med flere afrikanere, i all hovedsak menn, blir framstilt som at hun arbeider **alene**. Afrikanske menn ville ha ødelagt skapelseshistorien og laget rot i fortellingen for *National Geographic*. Fortelleren og hovedpersonen i disse framstillingene av vitenskapelig virksomhet er alltid hvit.[11]

Framstillinger av "de ville" som aper har vært populære i rene underholdningsfilmer som for eksempel King Kong og Tarzan, og i mer oppbyggelige filmer brukt i undervisning på 1950 og 1960-tallet. Afrikanerne var i en slags usynlig mellomposisjon i disse filmfortellingene. I populære filmer hvor Jane Goodall er fortelleren framstilles hun som alene på feltarbeid i Gombe. Dette hadde klare rasistiske implikasjoner innenfor rammen av vestlige skapelsesberetninger om utviklingsstadier. Framstilling av primatologi i slike filmer bygde på denne tidligere fortellertradisjonen. Samtidig preges Jane Goodalls **egne** forskningsrapporter og bøker av at det Afrika som Goodall arbeidet i, ikke lenger var de gamle kolonistatene, men nasjoner som krevde sjølstendighet. Feltarbeidet i Gombe ble stadig mer avhengig av tanzanianske feltarbeidere og på slutten av 1970-tallet begynte også dette å vise seg i blant annet i at tanzanianske navn dukket opp som forfattere av vitenskapelige arbeider fra Gombe.

Det var mange kvinnelige primatologer som valgte feltarbeid som sin metode eller tilnærming til vitenskapen. Det har gjort forskerens kjønn synlig som en tråd i det at hunn-aper stadig fikk en mer sentral plass i arbeidet ved Gombe. Men Haraway advarer mot å gi forskerens kjønn en kausal forrang framfor andre tråder som utgjør veven. At euro-amerikanske feltarbeidere av begge kjønn var preget av feministisk tenking fra sin egen kultur er tydelig, likeså at kvinnelige studenter så at det var mulig å være vitenskapelig og kvinne gjennom for eksempel Jane Goodalls vitenskapelig respekterte forskningsarbeider. Haraway hevder at rundt 1975 så begynte sosiobiologiske primatstudier som "*female centred and woman-authored*" (s.176). Dette utgjorde en forskjell fra tidligere vitenskapsinterne framstillinger, noe Haraway går nærmere inn på i del III av boka. Men dette betydde ikke at sosiobiologien var noen fundamental kritikk av vestlig mannlig dominans i primatfortellingene eller at de rokket radikalt ved oppfatningen av menn(esket) som rasjonelt

[11] Seinest i mars 1995 ble det vist en film i norsk fjernsyn med Jane Goodall og primatene hun studerte. Den var tatt opp i Gombe i 1992 og hun framstilles fortsatt som **alene**.

kalkulerende vesen. **Naturen** blir fortsatt framstilt som noe vitenskapen gjennom gode vitenskapelige metoder kan frambringe sikker og entydig kunnskap om. "*The world is given, not made*" (s.185). Historiske betingelser, motsetninger, tolkninger, makt og personlige nettverk, alt slikt grums er fjernet fra framstillingene og gjenforteller dermed at det finnes noe egentlig og opprinnelig, noe naturlig, som vitenskapen kan avdekke. Natursynet forblir dermed det samme uavhengig av forskerens kjønn.

Kapittel 8: Remodeling the Human Way of Life: Sherwood Washburn and the New Physical Anthropology, 1950-1980

Haraway innleder dette kapitlet med at alle opphavshistorier har en ende og at det er atomenergien og den kalde krigen som viser at det kan gå mot slutten. Ironisk nok er det nettopp atomforskningen som har frambrakt teknologiene som brukes til å analysere fossiler og gi ny innsikt i skapelseshistorien. Teknologien gir oss også muligheter til å rekonstruere funn f.eks. gjennom film og bilder. (Våre bilder av) Skapelsen og (frykten for) undergangen er altså forbundet gjennom moderne teknologi. Videre drøfter hun kort hvordan romforskning og fossilforskning knytter fortiden og framtiden sammen.

Hovedvekten i kapitlet vies framveksten av faget fysisk antropologi (physical anthropology) og dets innflytelse på en mer "moderne" utviklingslære etter andre verdenskrig. Sentralt i historien står Sheerwood Washburn som var fysisk antropolog.[12] Washburn ledet gjennom sine arbeider fram til en ny forståelse av fagfeltet. Gjennom hele dette kapitlet viser Donna Haraway hvordan faget og alle de som etterhvert ble rekruttert til feltet var med på å konstruere vårt bilde av forholdet mellom natur og kultur.

Som vi har vært inne på var primatforskningen delvis motivert av en søken etter det "opprinnelige". Etter andre verdenskrig var den vestlige mannen så sivilisert at behovet for å gjenfinne sin opprinnelse ble påtrengende. Vi lette etter det "opprinnelige", både i form av en uberørt natur og i form av et primitivt menneske. Vi ønsket forklaringer på fenomener som hvorfor vi er som vi er, hvorfor samfunnsstrukturene har blitt som de er eller hvorfor familiestrukturene ser ut som de gjør. I denne tidsperioden begynte man imidlertid å se kritisk på de rasistiske implikasjonene den tidligere primatforskningen hadde hatt (rasisme kunne avdekkes både i metodene og i framstillingen som nevnt i tidligere kapitler, så vel som i analysene). De politiske forholdene etter andre verdenskrig etterspurte forskning med en ny vri. Det ble derfor et politisk mål å omskrive historien. Det var ikke nok å starte i en ikke-rasistisk ende, her måtte man "*reinscribe the body itself*".

[12] Fysisk antropologi handler om utviklingsteori med utgangspunkt i Darwin.

UNESCO ønsket/krevde forskning som kunne støtte opp om en anti-rasistisk forståelse. Washburns svar var å vri den nye fysiske antropologien mer mot en ny atferdsvitenskap som kunne bygge bro mellom natur/kultur eller biologi og det sosiale. Han mente at ved å studere **atferd** kunne man overkomme de rasistiske elementene som den tidligere forskningen bar preg av. En underliggende betingelse for oppbygningen av denne nye fysiske antropologien var altså en søken etter det Haraway kaller "*Post World War II Universal Man*", "rasefri" og med en framtidsoptimistisk framtoning.

Det empiriske grunnlaget var blant annet primatene i den afrikanske naturen. Ved å studere primatenes atferd i tillegg til fossilstudier fant de opprinnelsen både til bruk av verktøy, sosial organisering og samarbeid. Washburn døpte sitt "opprinnelige" menneske til "Man The Hunter" og Haraway føyer med tanke på forskningens oppdragsgiver til: "UNESCO Man". Hun tolket funnene i den afrikanske naturen som vestens garanti både for hva det betydde å være menneske og for fremtiden;

> *"In a sense Man The Hunter was liberal democracy's substitute for socialism's version of natural human cooperation"* (s.187).

I 1950 ble det, gjennom det såkalte "1950-dokumentet", slått fast at man ikke fant intelligensmessige forskjeller mellom ulike raser. Dokumentet hadde imidlertid en spesiell, vitenskapelig sexisitisk vri hevder Haraway:

> "*The debate about race and intelligence and about the existence of a natural tendency to cooperation in and between human groups was implicitly gendered. Mental excellence and male dynamism have been closely linked notions, and in turn closely tied to beliefs about scientific rationality, the touchstone for post-Enlightenment versions of human "intelligence". Man the Hunter's and UNESCO man's unmarked (and unremarkable) gender were part of the solution to one kind of racism at the inherited cost of unexaminable, unintentional, and therefore particularly powerful, scientific sexism"* (s.201).

Selv ikke denne "radikale" forskningen problematiserte kjønn. At "mennesket" = mann var tydeligvis like selvfølgelig. Haraway mener ikke at reultatene bevisst vris i en retning som virker rasistisk eller kjønnsdiskriminerende. Tvert imot, det kan være helt ubevisst. Men nettopp det at rasismen, eller som her, sexismen er bakt inn i selve grunnlaget for tolkningene gjør det spesielt virksomt, hevder hun.

Etter en oppsummering av primatforskningen etter andre verdenskrig mer generelt, går Haraway inn i detaljer omkring Washburn, hans karriere og hans nettverksbygging. Fysisk antropologi bygde i utgangspunktet på anatomi og fysiologi, og datamaterialet var i stor grad fossilstudier. Washburn utvidet, som vi var inne på, anatomien og fysiologien med et kulturelt aspekt. Først og fremst gikk det ut på å vektlegge primatenes bruk av verktøy. Metodisk utvidet

han feltet til å inkludere både eksperimentelle analyser og atferdsstudier. Selve analysene hadde et klart funksjonalistisk utgangspunkt. Washburn ble et obligatorisk passeringspunkt for de som ville studere "ny fysisk antropologi". Haraway illustrerer det både ved å vise til det store antall studenter han hadde, og hans innflytelse på organisering av møter, konferanser og annen vitenskapelig virksomhet.

Donna Haraway kobler etterhvert inn flere sentrale aktører i utviklingen av en "akseptabel" utviklingsteori etter den andre verdenskrig. Irven DeVore, rekruttert av Washburn, ble en sentral figur og en god støttespiller. De Vore jobbet i utgangspunktet med "action anthropology" og var ikke uten videre den som var faglig mest egnet, skal vi forstå Haraway rett:

> *"DeVore, without a single course in physical anthropology, found himself participating in Washburn's Chicago primate seminar and then spending 1200 hours mostly in Nairobi National Park in 1959 watching baboons for his 1962 doctoral thesis. "My marching orders were very straight- forward. 'De Vore, you've absorbed Murdock, Radcliffe-Brown, and Malinowski. Go out and tell us what it's like with the baboons'"* (s.219).

De Vore var preget av sin fundamentalistiske religiøse texas-bakgrunn. Hans forskningsmessige utgangspunkt var en tro på betydningen av mannlig dominans gjennom hierarkier og forskningen hadde da også en klart sexistisk vri. Det samme gjaldt også for et annet felt som delvis bygde på Washburns ideer; en grein av psykiatrien der hovedfokuset var stress (en sentral aktør her var David Hamburg). Behovet for kunnskap om stressatferd ble knyttet til opplevelsen av usikkerhet i samfunnet - den kalde krigen, faren for utryddelse gjennom atomkrig, miljøskader, og ukontrollert befolkningsvekst. Selve stressreaksjonene ble knyttet til fysiologisk ubalanse i kroppen (jfr. Washburns funksjonalistiske perspektiv). Forskningen ble derfor konsentrert om mennesker forskerne definerte som i ubalanse; kvinner i overgangsalderen, ungdom i puberteten og stressede aper. Haraway kommenterer noe ironisk;

> *"Teenagers, menopausal women, and aggressive chimpanzees all functioned, through their concrete social status as research subjects, as metaphors in the anxious discourse of technological humanism, which turned on the unspoken question: would adult white ruling class men, who were not research subjects, finally destroy the planet in nuclear war or environmental degradation? Could understanding the hormonal, neural, behavioral, and social webs of life transitions in youngsters, older women, and apes shed oblique light on the future of universal man?"* (s.225).

Washburns nye fysiske antropologi som skapelseshistorie hadde to hovedfunksjoner: en ikke-rasistisk overbygning mellom vårt biologiske opphav og kulturelle ferdigheter, og en modell for sosial tilpasning og samarbeid. Dessuten var det et mål å gjenoppbygge bildet av "Man the Hunter"

(jegersamfunnet) og kjernefamiliens naturlige plassering i et slikt samfunn. I denne prosessen skulle man bli kvitt de åpenbart rasistiske tendensene tidligere forskning bar med seg. Forskningen hadde imidlertid en klar sexistisk vri, noe som Haraway både har vist og begrunnet i dette kapitlet. I gjennomgangen av del III av boka, vil vi redegjøre nærmere for kritikken mot Washburn og hans etterfølgere's teorier og analyser.

Kapittel 9: Metaphors into Hardware: Harry Harlow and the Technology of Love

Harry Harlow (1905-1981) og hans forskning på apefamiliens struktur og apebabyers tilknytning til mor er hovedfokus i kapittel 9. Harlow hadde ifølge Haraway en stormende karriere. Han forfattet over 300 bøker og artikler, grunnla to laboratorier, og stod som veileder av 36 doktoravhandlinger. Poenget med å påpeke det er nok ikke å fremheve Harlows dyktighet. Tvert imot, Haraway forundres over at en slik type forskning kunne få så sterk innvirkning.
Harlow skapte den første store innendørs apekoloni i USA. Han og hans kolleger "produserte" aper til vitenskapelig forskning i stor stil (dette var i 1955-1960). I laboratoriene lagde de bl.a. surrogatmødrene som Harlow ble kjent for; en metallkonstruksjon med apekropp, øyne, nese og munn.[13] Surrogatmødrene var en del av eksperimentene om mor/barn tilknytning hos apebabyer. Harlow selv ble "mor" for surrogatmødrene. Donna Haraway harselerer ganske skarpt rundt denne virksomheten:

> "*The status of the woman in the laboratory, the iconic female man, has seldom been as clearly put. A doctoral research scientist, Margaret Harlow, became a midwife in the reflective birth of her husband as a father to himself-as-mother, a scientific hero. This is masculinist narrative in its most skeletal form. No wonder the style of the Harlow labs reads a burlesque parody*" (s.233).

I Haraway's øyne var forskningen sterkt forbundet med angsten knyttet til at flere og flere kvinner kom inn på tradisjonelle mannsarenaer, en utvikling som representerte en trussel for alle menn og som nødvendiggjorde et mottrekk. Harlow ville, gjennom sine eksperimenter, vise at menn kunne ta over de tradisjonelle, til og med biologiske "naturlige" områdene der kvinner dominerte. Han påviste at den biologiske moren egentlig var en overflødig figur. Mor kunne like gjerne være en figur av ståltråd og pels.

---

[13] Jeg husker Harlows surrogatmødre fra grunnfag i psykologi 1979 - framstilt helt uten kritiske merknader. (M.A.).

Harlows aper hadde (som alle de andre apene/primatene vi har vært inne på) rollen som modeller for mennesker. Apebabyene var forskerenes erstatning for menneskebabyer. Eksperimentene skulle en gang for alle vise hva en babys kjærlighet for mor egentlig var. Ved å fjerne babyen fra mor, isolere den, for så å presentere den redde, nærmest autistiske babyen for en surrogatmor av jern og pels, fikk Harlow "bevist" at en nyfødt kunne knytte seg til hvem som helst. Det var f.eks. likegyldig om babyen var sammen med far eller mor.

Haraway er svært kritisk til Harlows eksperimenter og det skyldes blant annet behandlingen av apene og deres rolle. Hun snakker om sadisme i denne sammenhengen, selv om hun påpeker at Harlows aper ikke hadde det verre (heller bedre) enn mange av de andre apene det ble forsket på i samme periode:

> "*Sadism is about the structure of scientific vision, in which the body becomes a rhetoric, a persuasive language linked to social practice. The final cause, or telos, of that practice is the production of the unmarked abstract universal, man*" (s.233).

Hennes gårimidlertid lenger enn til å kritisere Harlows eksperimenter. Den strekker seg også over til mottakerne av hans kunnskap. Hun mener at i et industrielt rasjonelt samfunn var det slike resultater vi ville ha:

> "*Harlow produced a particularly American scientific mediation of the specific historical construction of white middle-class gender, embodied in the semiotic and technical apparati of sexuality and reproduction*" (s.235).

Forskningen frigjorde hvite middelklassemødre for det "tyrrani" det var å vite at babyen trengte hjemmeværende, fulltids, "naturlige" mødre. Men som Haraway også påpeker var resultatene kanskje mer tilpasset arbeidsmarkedet enn mødrene. I følge Harlow var poenget imidlertid å fremheve en mer human forståelse av moderskapet noe som blant annet betydde at fedre kunne erstatte mødre.

> "*Women's and human infants' lives became the focus of intense scientific constructions, simulations, and substitutions in the University of Wisconsin Psycology Primate laboratory. Women and human infants were translated first into the denaturalized bodies of rhesus monkeys and then into the jocular hardware of laboratory constructs in a chain of signifying practices crucial to post-war reproductive politics*" (s.236).

Harlow og hans kolleger studerte også andre tilknytningsformer, alle godt plassert innenfor en tradisjonell vestlig familiestruktur. Men det er mor/barn kjærlighet og farskjærlighet Haraway spesielt vektlegger i denne gjennomgangen. Farskjærlighet knytter hun til kjernefamilien. Forskerne konstruerte i forbindelse med disse eksperimentene et "kjernefamilieapparat", et isolert hus med flere rom. Ved å isolere *en* og *en* familie påviste de at far fungerte meget godt sammen med barna i slike omgivelser. De fant videre at

barna i tette kjernefamilier ble mer intelligente enn barn som vokste opp i andre familiesystemer. Også disse resultatene var som skreddersydd for sitt publikum - yrkesaktive hvite middelklassefamilier.

Haraway konkluderer kapitlet med:

> "*Self-clutching in despair or self-confident in nuclear utopia, the monkeys gave back the language with which they were built, and it was a language of scientific love. But it was not literal, after all; the monkeys' and artifacts' seeming immediacy and self-evidence is the last joke in the story. Their reflective communication was coded with all the power of the discipline of psychology of the biopolitical era. In the measure of love is the literalization of sexual politics*" (s.243).

All denne såkalte kjærlighetsforskningen var noe helt annet: vitenskapelig makt brukt for å fremme en meget bestemt kjønnspolitikk.

Haraway er mer kritisk til Harlows forskning enn til noen av de andre forskerne hun omtaler i boka. Hennes gjennomgående poeng har hele tiden vært at alt kan leses og tolkes på mange måter. Hun ønsker ikke å presentere stoffet på en måte som lukker for disse mulighetene. Historien om Harlow er imidlertid så grotesk at den ikke gir rom for en særlig åpen fortolkning. Samtidig uttrykker hun også en underforstått undring over at han, med et slikt materiale, kunne komme så langt i en vitenskapelig karriere som han gjorde. Det illustrerer nok et poeng som hun drar med seg igjennom hele boka. Har man først har fått "foten innenfor" i det gode akademiske selskap kan man være med å prege et helt felt over en lang periode.

Kapittel 10: The Bio-politics of a Multicultural Field

Harlow var på mange måter illustrerende for Haraways poeng om at all forskning bærer preg av eget ståsted og reflekterer egen kultur. Dette poenget forsterkes gjennom kapittel 10. Her går Haraway nemlig gjennom endel ikke-vestlig forskning og viser til hva ikke-vestlige forskere har funnet med utgangspunkt i et tilsynelatende likt materiale som det de vestlige forskere har hatt tilgang til.

Japansk primatforskning illustrerer disse poengene godt. Haraway peker her på flere forhold ved den japanske kulturen som hun mener virker inn på primatforskningen i positiv retning. Hun understreker at hun ikke er blind for kritikkverdige sider ved japansk kultur, men akkurat i denne sammenhengen er det ikke det hun vektlegger. Ett vesentlig skille mellom vestlig og japansk primatforskning er at japanske forskere integrerer natur og kultur på en helt annen måte enn de vestlige forskerne. De leter ikke etter en mer "naturlig" natur. Naturen i den grad de studerer den, er et sosialt produkt. Primatene får

en annen rolle med et utgangspunkt som ikke opererer med dikotomien natur/kultur. De blir ikke representanter for det naturlige bak det kulturelle fernisset (og som vi skulle lete blant for å finne igjen vår egen naturlighet), men som hun sier det:

> "*Japanese monkeys were crafted as objects of knowledge showing the structure of an interactionist, relational, contextual self in a highly differentiated social world like that inhabited by their skilled observers*" (s.246).

Når skillet mellom natur og kultur oppheves blir heller ikke skillet mellom de observerte og observatørene så viktig. Natur er for japanere ikke noe som ikke skilles ut og konserveres, men noe som alltid er foranderlig - "a work of art".

Dikotomien natur/kultur er altså et fenomen som skiller mellom vestlig og ikke-vestlig primatforskning. Et annet skille går på hvordan kjønn observeres og fortolkes i primatforskning. Allerede i 1950 rapporterte japanske forskere om matrilinjære primatsamfunn. I disse samfunnene fulgte status og rang hunnene. Vegen til suksess lå i andre oppgaver enn i de paternalistiske samfunnene. Det å ta vare på de yngre og å bli akseptert av viktige hunner var f.eks. en langt bedre strategi for den hannen som ville få betydning i samfunnet enn kamp med andre hanner i statusposisjoner. Haraway begrunner det med at japansk historie reflekterer en helt annen oppfatning av moderskap og mor-sønn relasjoner enn vestlig historie. Slike kulturelle forhold spiller stor rolle for forståelsene av primatsamfunnene. Et interessant poeng i denne sammenhengen er at innslaget av kvinner i japansk primatforskning er blant det laveste i verden. Det er altså ikke noen entydig sammenheng mellom antall kvinner innenfor et forskningsfelt og den kjønnsforståelse som produseres.

Et tredje forhold som skiller ikke-vestlig fra vestlig primatforskning er betydning av **en** "oppdager" eller **en** historieforteller. Som Haraway på ulike måter har vist, er personfokuseringen sterk i vestlig forskningsverden. I tidligere kapittel har hun f.eks. referert til hvordan den amerikanske forskeren i den afrikanske "bushen" framstår som om han/hun er alene om oppgaven. Resultatet var bl.a. at innfødte forskere ble usynlig i den endelige historien. I japansk forskning har det vist seg at det ikke ligger noe status bak det å være alene, verken om den praktiske utførelsen eller ved presentasjonen av forskningen.

Videre i kapitlet går hun over på annen ikke-vestlig primatforskning. Som vi har vært inne på var nesten all primatforskning i Afrika ledet og dominert av hvite vestlige forskere. I India derimot var dette i stor grad utført i regi av indiske forskere. En av årsakene til det kan være klasse- og rasemessige forhold og ulikheter utfra fortid som koloni. Etter kolonitiden knyttet afrikanerne høy status til karrierer som førte **bort** fra naturen. I India derimot var primatforskning fortsatt populært og ikke knyttet til "*a return to the bush*".

Til slutt i dette kapitlet får vi to historier om to kvinnelige forskere og deres tilknytning til dyr og mennesker henholdsvis i Rwanda og på Madagaskar. Etter at de tidligere kolonistatene ble selvstendige oppstod endel problemer med ansvarsforhold for ivaretakelsen av de landområdene som mange av de vestlige forskere hadde brukt i feltarbeidet. Kolonimaktens forskere trakk seg ut uten å sørge for at ansvar og kunnskapsoverføring ble ivaretatt av andre. Lederne av de frigjorte koloniene fant likevel fort ut at disse landområdene representerte ressurser utover å være et forskningsområde. Tanzanias første president Julius Nyerere uttalte i den forbindelse (1961):

"I am personally not very interested in animals. I do not want to spend my holidays watching crocodiles. Nevertheless, I am entirely in favour of their survival. I believe that after diamonds and sisal, wild animals will provide Tanganyiaka with its greatest source of income. Thousands of Americans and Europeans have the strange urge to see these animals" (s.265).

En av bidragsyterne i det å synliggjøre den afrikanske naturen på nytt var Diane Fossey, kanskje mest kjent for oss gjennom filmen "Gorillans Rike" med Sigourney Weaver i hovedrollen. Fossey studerte fjellgorillaene i "Park National des Volcans" (Rwanda) i 13 år. Hennes dype og inderlige engasjement i gorillaenes liv og levned overgikk etterhvert det som var akseptert både blant primatforskerne og hos lokale ansvarshavende. Hennes reaksjoner overfor lokale snikskyttere, så vel som mot dem som ønsket å gjøre parken til turistattraksjon, var skarpe og kontroversielle. Hun fikk derfor fiender i alle leire. Som kjent ble hun myrdet i 1985, og selv om de fikk fengslet en av hennes assistenter (en afrikaner ved navn L. Rwelekana) for forbrytelsen, var det en kjent sak at han ikke var den skyldige. Haraway ironiserer litt omkring den enorme oppmerksomheten rundt Fossey's død i forhold til den tausheten og manglende interesse det var rundt Rwelekana fengsling og død. Hun spinner videre litt rundt de praktiske problemene som filmprodusentene hadde med å lage filmen om Fossey's forskning. For å få filmet dyr og natur ble det brukt alle slags kunstige virkemidler:

"In a postmodern frame, there is a bitter irony in the recreation of both Fossey and the mountain gorillas as copies of murdered originals and copies of previous films and photographs. Fossey died trying to hold onto her culture's dream of an original and timeless nature" (s. 267).

Den andre forskeren Haraway forteller om, Alison Jolly, tilbragte mye tid på Madagaskar for å forske på lemurer (små "lower primates"). Hun startet forskningen i 1962 og reiste til og fra i over 20 år. Etterhvert som hun ble kjent med lokalbefolkningen fant hun bl.a. ut at mens barna lærte alt om europeiske kaniner på skolen, lærte de ingenting om lemurene. De hadde knapt sett en. Det fortalte henne litt om hvordan en fortid som koloni hadde fremmedgjorte innbyggerne i forhold til egen natur og preget synet på hva slags kunnskap som var viktig. Som i andre afrikanske land under

kolonistyrene var naturen mest av alt blitt en eksportartikkel: "*Expertise about lemurs was a Malagasy export, a part of the extractive processes of colonialism, the prize taken home by the western traveler in exotic lands*" (s. 269).

De forskerene som fortsatt var igjen gjorde imidlertid lite for å endre på dette. De ble bl.a. sterkt kritisert for ikke å bruke sine kunnskaper slik at de kom Madagaskars egen befolkning til gode for eksempel ved å undervise på deres universiteter. Selv om Madagaskar ikke var en koloni lenger hentet vesten ut ressurser etter eget forgodtbefinnende. Utover 1970-tallet ble de derfor bedt om å reise tilbake til Frankrike. Haraway ser likevel noe mer positivt på Jollys praksis fordi hun var en av de få som knyttet kontakter og som sammen med kolleger utviklet kunnskap på tvers av ulike kulturer.

Et av Haraways poeng med kapitlet som helhet er en påpeking av vestens kunstige skille mellom natur og kultur. Som vi har sett er det også et viktig generelt poeng for henne. Her viser hun empirisk at det skillet ikke er "naturlig" i og med at det varierer så mye i ulike kulturer. Et annet poeng er å fortsette å gi oss eksempler på primatforskningens imperialistiske preg.

5. Kvinner som forskningsfelt og kvinner som forskere;

DEL III: *The Politics of Being Female: Primatology Is a Genre of Feminist Theory*

I del III av boka tar Donna Haraway eksplisitt opp forhold som er knyttet til kvinneforskning mer generelt. Gjennom å se primatologi som en genre i feministisk teori vier hun to forhold spesiell oppmerksomhet.

Det første dreier seg om betydninger knyttet til kvinners tilstedeværelse innen et forskningsfelt. Hun viser hvordan kvinner er deltagere innen det vitenskapelige feltet primatologi, analyserer deres roller som vitenskapelige aktører og som produsenter av betydninger. Det andre dreier seg om hvordan primatologi som vitenskap bidrar til konstruksjon av kjønn, både kvinnelighet og mannlighet. Hun vektlegger spesielt primatologien som produsent av forklaringer på kvinners posisjon i Vesten med utgangspunkt i teorier om den heterofile kjernefamilien som naturgitt enhet.

Del tre handler i grove trekk om de kvinnelige forskernes forsøk på å påvirke/destabilisere/konkurrere om primatologiens mening, et felt som i høy grad hadde vært forbeholdt mannlige forskere.

Kapittel 11: Women's Place Is in the Jungle

"*The politics of being female*" som Haraway sier det, kan ikke dekonstrueres eller forklares direkte. Det ligger i selve grunnlaget av vestlig samfunnsstruktur (med røtter i sosiobiologien), en struktur som definerer/legitimerer; vitenskap, det å være menneske, det å være kvinne. Kvinners posisjon er definert og strukturert inn i en allerde skapt maskulin virkeligehet. Kvinner er ikke i den posisjon at de er med som premissleverandører i etableringen av diskusjoner, de er ikke med på å definiere essensielle, eksistensielle spørsmål. Det er Mannen, representanten for Mennesket, som har det privilegiet. Det å være kvinne er vevd inn i et nett av strukturer som Mannen har defineret, slik som vitenskap eller samfunn. Det er altså ikke snakk om noe så enkelt som roller, forventninger eller vaner, noe som kan endres raskt. For å gjøre noe med kvinners posisjon må vi endre på selve grunnlaget for samfunnsorganiseringen.

Denne forståelsen av "the politics of being female" legger premissene for del tre av boka. De kvinnelige forskerene som Haraway forteller om, jobber seg på ulike måter inn i en del av de strukturene som er med på å opprettholde kvinnenes underordnede posisjon - vitenskapen. Poenget er altså at vi må inn i selve grunnlaget for undertrykkingen - beskrivelsene og fortolkningenen i sosibiologien og beslektede fag - og endre der. Det nytter ikke å flikke på resultatene fra toppen av.

Haraway illustrerer disse poengene gjennom en historie om "Milton døtre" som hun låner fra litteraturkritikerne Susan Gubar og Sandra Gilbert (1979). Milton var en blind protestantisk poet som levde på 1700-tallet. Han var en inflytelsesrik debattant og med på å forme grunnlaget for borgerrettigehetene for menn. Samtidig skrev han historier som understreket kvinnenes utilstrekkelighet og naturlig underordnede posisjon. Inspirasjonen hentet han i Bibelen. Fordi han var blind var det døtrene som leste for ham. Hvordan kunne de være med å forme historiene? De hadde to strategier: de kunne legge inn sine egen fortolkninger og dermed endre på historiene, eller de kunne late som om de ikke forstod historiene helt, men legge inn noen frigjørende elementer uten å rokke ved historienes struktur. Den første strategien innebar at de sviktet sin far. Gjennom den andre strategien opprettholdt de en forestilling om at de var trofaste mot faren.

De kvinnelige forskerne på feltet primatologi og beslektede vitenskaplige felt praktiserer sin forskning under liknende betingelser. Det er en vanskelig jobb å dekonstruere "fedrenes" forskning. Derfor har kvinnene heller ikke lyktes helt i å omorganisere primatologiens grunnpremisser. De premissene er nemlig sterke og dessuten er også disse kvinnene en del av hele historien. Haraway gir oss et eksempel på hvor dypt historien går ved å fortelle om "skapelsen" av Lucy - skjelettet av et urmenneske som ble gravd opp i 1974 og sosialt

rekonstruert. Lucy ble, med grunnlag i Lovejoy's[14] "*unwitting dicipleship to the father of biology, Aristole*" (s.282), "skapt" som Menneskets mor, en trofast kone, en effektiv reproduksjonsmaskin og en trofast sexdukke:

> "*These are the qualities essential to the male-dominant, "monogamous", heterosexual family, named "the family" with mind-numbing regularity. Lucy's bones were incorporated into a scientific fetish-fantasy, dubbed irreverently the "love and joy" hypothesis in Sarah Hrdy's response*" (s.282).

Hvordan kunne disse konstruksjonene tolerers av av Lovejoy's vitenskaplige motstandere? Jo, fordi på den tiden hadde **farsskapet** fått status som selve nøkkelen til menneskeheten. Lucy rokket ikke ved grunnlaget. Moderskapet fantes ikke i seg selv, det var mannens bidrag som hadde gjort det mulig å fullføre utviklingskjeden, å fullføre den menneskelige utviklingen.

> "*Standard in western masculinist accounts,* ***disconnection*** *from the category "nature" is essential to man's natural place: human self realization (trancendence, culture) requires it. Here is the node where nature/culture and sex/gender intersect*" (s.282).

Kvinner hadde, utfra et slik vitenskapssyn, ingen betydning i utviklingen fra halvaper til mennesker. Studier av hunnaper viste at moderskapet allerede var godt utviklet og det var kun en perfeksjonering av den rollen kvinnene bidro med i utviklingen. Hann apene derimot viste som Lovejoy sa det; "*an untapped pool of reproductive energy*" (s.282). Gjennom utviklingen av hannen ble menneskeheten ble bragt videre. Haraway synes ikke det er så rart; "*After all, Tarzan was adequatly mothered by an ape*" (s.282). Trenger hun å si mer!

Tilbake til Milton. Hva gjør Miltons døtre (de kvinnelige primatologene) i dag? Vi finner både de som er trofaste og de som bryter med fedrene. Men i dag driver de ikke med høytlesning. De skriver selv og det er en ny strategi. Kan det bringe dem videre? Ikke nødvendigvis. Som vi vet er ikke det å skrive i seg selv tilstrekkelig for å prege den vitenskaplige diskursen. For å bli synlige må de også siteres, ellers lever de maskuline historiene enerådende videre.[15]

Gjennom de tre neste kapitlene vil vi få et større innblikk i de kvinnelige forskernes strategier. Haraway har flere poeng med disse presentasjonene. For det første ønsker hun å synliggjøre kvinner som politiske deltakere. Innbakt i

---

[14] Owen Lovejoy var forsker ved Kent State University og jobbet med rekonstruksjonen av Lucy. Haraway gir en grundig gjennomgang av dette funnet i kapittel 8.

[15] På slutten av kapitlet referer hun en mengde boktitler fra kvinnelige primatforskere. En slik dokumentasjon gir både en vitenskaplig og et politisk budskap og er en god illustrerasjon på mangfoldigheten i hennes eget prosjekt.

disse historiene vil Haraway også vise alle motsetningene som strukturerer den feministiske diskursen i europeisk og euro-amerikansk høy-kapitalistisk kultur i denne siste delen av det tjuende århundre. Full av, og selv ved å reprodusere den samme logikk av overtakelse og dominering, motstår, destabiliserer og motstrider likevel feminismen de nedarvede diskursene, inkludert biologi og antropologi (s. 287).

Selv om kvinner entrer diskursene er det imidlertid ikke gitt at feltet helt forandrer kurs, at dominans og undertrykking forsvinner. Det skyldes blant annet at kvinner er forskjellige individer, ikke bare **en** gruppe. Dessuten går viktige skillelinjer i samfunnet som rase og klasse på tvers av kjønn. Likevel vil vi se at endel kvinner forteller andre historier enn endel menn (ikke alle kvinner er feminister mens noen menn er det). Noen er ennå trofaste "faglige døtre" av sine faglige forfedre. Det har vi kunnet observere i andre deler av boka. Men i denne siste delen er det de kvinner som har brutt - i hvertfall til en viss grad - med sine "fedre" det skal handle om. Tidsepoken er fra midten av 1970-tallet. Gjennom historiene til fire kvinnelige forskere belyser hun (minst) fire ulike feministiske strategier for desatbilisering og/eller kritisk virksomhet.

Kapittel 12: Jeanne Altmann: Time Energy Budgets of Dual Career Mothering

Utgangspunktet for fortellingen om Jeanne Altmann er et metodepaper *"Sampling Metods"* som Altmann publiserte og som fikk forbausende stor betydning. Paperet omhandlet det metodiske grunnlaget i primatforskningen før midten av 1970-tallet og kritiserte innsamlings- og analysemetoder. Haraway stiller innledningsvis spørsmålet om hvorfor dette lille paperet (skrevet av en som ikke engang hadde doktorgrad!) fikk så stor innflytelse som det gjorde. Riktignok var Altmann ingen uerfaren forsker. Hun var gift med en primatolog (S. Altmann fra kap.5) og hadde mange års erfaring både som feltarbeider og som skribent bak seg da hun for første gang utgav noe i eget navn. Men hun hadde altså operert i skyggen av sin mann. Sentralt i Haraways forklaring er måten dette metodepaperet ble utarbeidet og publisert på. Altmann lot ulike utkast sirkulere i flere år før paperet endelig ble utgitt. I løpet av tre år fikk hun mange aktive lesere som gav tilbakemeldinger om innholdet. Hun innrullerte f.eks. studenter til å kommentere og viste at hun tok dem alvorlig ved å svare på kommentarene. Med tiden ble hun nærmest et obligatorisk passeringspunkt for et nettverk bestående særlig av unge kvinnelige forskere.

Altmann var blant annet opptatt av primatologenes fokus på lederskap og kontroll. Disse kategoriene så hun på som klart kvinnediskriminerende og

sexistiske. Men hennes strategi for å kvitte seg med sexisme var ikke å erstatte observasjonene med mer kvinnesentrerte data:

> "*Male-centred and masculine accounts cannot or may not be replaced by female-centred and feminist accounts provided by women, writing from the point of view of themselves being female or women. The confusing language of sex and gender here is a symptom of the muddied quality of identification as an epistemological strategy*" (s. 310).

Altmann valgte en annen strategi. Hun gikk inn i en slags "mikro-praksis" der formålet var å destabilisere sannheter fra grunnplanet, ikke bare å snu på dem. For eksempel hadde hun gjennom rollen som redaktør for fagtidskriftet *Animal Behavior* fra 1978-1983, muligheten til å føre diskusjoner med forfattere om slike ting som bruk av språket **før** de vitenskapelige tekstene ble publisert i tidsskriftet. Hun klarte dermed å endre på en forskningspraksis nedenfra - på noe av den samme måten som stoffet fra "Sampling Metods" påvirket studenter og forskere over en lengre periode.

Altmann startet, sammen Marta McClintock, en arbeidsgruppe blant kvinnelige forskere. I denne gruppen jobbet de utfra at man kan ikke kunne gjøre det å være kvinne i seg selv til et fullverdig utgangspunkt for å produsere bedre forskning. Det å være kvinne, måtte ikke bli et hvilested for kvinnelige forskere med begrunnelser som at kvinner ser alt så klart fordi de har en kropp som blir regnet som "nærmere naturen".

Første delen av kapitlet omhandler altså forskningsstrategi. Haraway viser Altmanns strategier - bevisste eller ubevisste - for å få betydning og innflytelse innenfor et fagområde. Men hvorfor er det viktig å få innflytese, et "navn"? Jo, først da kan man også legge endel premisser for den forskningen som blir gjort. Det er det de mannlige forskerne Haraway har presentert alltid har gjort (jfr. betydningen av å bli sitert).

Haraway beveger seg fra forskningsstrategi til empiri. Altmann er også empiriker med flere års feltarbeid bak seg. Kapitlet går videre med å presentere resultater fra Altmannns feltarbeid.

Hennes doktorgrad "*Baboon Mothers and Infants*" kom ut i 1980. Avhandlingen omhandlet blant annet hvordan avl bestemmes og skildrer prosessen med "survival of the fittest". Forskningen stilte et stort spørsmålstegn ved den fastlåste oppfatning i utviklingslæren av hannen som den aktive part i forhold til artens overlevelse. Som vi så i kapittel 8 var det alltid hannen som var fokus for studier selv om resultatene omhandlet mennesket som sådant ("the universal man"). Altmann valgte å sette fokuset på de mer praktiske oppgaver som hunnbavianene hadde, eller rettere sagt det mangfold av oppgaver som de hadde. Hun fant blant annet at omsorg for barn ikke var en

oppgave som kunne skilles ut spesielt eller betegnes som en særskilt feminin aktivitet fordi hunnene alltid kombinerte omsorg med en rekke andre oppgaver.

Haraway belyser i denne delen av boka hvordan endel kvinnelige forskere "svarer" på den tidligere mannsdominerte primatforskningen. Men selv om hun indirekte berømmer de ulike måtene problemene blir håndtert på, er hun relativt kritisk til endel av forskningen i forhold til raseproblematikken. I dette kapitlet kommer hun såvidt inn på at Altmanns forskning har rasistiske implikasjoner. Hennes fokus på karriere og mangfoldige oppgaver er noe som treffer hvite middelklassekvinner på en helt annen måte enn svarte fattige kvinner. Haraway kritiserer også Altmann mer generelt for å være for stereotyp i sine beskrivelser og forklaringer. Mangfoldet som tross alt finnes i materialet blir visket ut fordi hun legger så stor vekt på struktur og orden i presentasjonene.

Kapittel 13: Linda Marie Fedigan: Models for Interventions

Linda Marie Fedigan var en av Washburns faglige arvtakere - nærmere bestemt student av en av hans studenter. Fedigan var opptatt av den "produksjonistiske" skjevhet som hadde preget evolusjonære og antropologiske forklaringer i utviklingshistorien. Etter hennes mening hadde man fokusert alt for mye på knapphet og konkurranse om ressurser og makt. Som vi husker fra forrige kapittel gikk Altmanns kritikk på beslektede tema: lederskap og kontroll. Fedigan så på dette som et symptom på at man overførte tradisjonelle vestlige erfaringer direkte på naturen:

> "*Perceived to have the status of actor, animals are not epistemologically or ontologically passive "resources" for the production of science; "sex" is not resource for the production of gender; "nature" is not the resource for the production of culture*" (s. 317).

Det "seksuelle forskjellsdramaet" (the drama of sexual difference) som hun kalte det, var ikke å finne, eller ble ikke spilt ut i grensen mot menneskeliknende primater der man ellers hentet sitt råmateriale for forståelse av utvikling. Hun var skeptisk til at man tolket for mye, fordi man alt for lett tolket inn seg selv og sin egen virkelighet i dette. Det gjaldt for både menn og kvinner.

Fedigan jobbet derfor for en mer bevisst framstillingsform. Hun ønsket seg heller datarike, språksensitive beskrivelser. Hennes egne fortellinger forandret selv karakter igjennom hennes karriere forteller Haraway og viser til at;

> "*By the 1982 book, Fedigan's writing was much more destabilizing, complex and deconstructive (...) the book worked less by reversals and showed the effects of deepening debates within both primatological and feminist discourse on sexual difference*" (s. 320).

Empiren kan lett tvinges inn i allerede fastlåste forestillinger. Det gir ikke rom for ny fortolkning. Fedigan, som var opptatt av kjønn i denne sammenhengen, stilte spørsmålstegn ved sosiobiologiens forklaringer. Var det slik at den reflekterte dyrenes faktiske atferd, eller var historiene kun representasjoner for en slags biologisk rettferdiggjørelse av kvinners lavere posisjoner?

Fedigan viderefører problemene rundt reproduksjon og hunnenes rolle slik også Jeanne Altmann var inne på. Var det slik at hannene var den aktive part i forhold til artsoverlevelse? En oppsummering av forskningen viste at det siden 1942 hadde vært gjort over 20 studier om reproduktiv suksess blant hann-primater (15 siden 1974). Etter at man også tok utgangspunkt i hunn-primater i 1974 hadde det vært publisert åtte rapporter om det. Det dominerende synet som preget forskningen var at hunn-primatene var passive objekter i reproduksjonsprosessen eller i beste fall hadde **en** strategi; å velge mannlige vinnere. Fedigan hevdet at et slikt resultat skrev seg fra for få studier med hunn-primater som utgangspunkt. Så man nærmere på hunn-primatene vil man finne at de var langt med aktive.

Fedigan tok til ordet for å dekonstruere både begrepet "sex" og "gender". Hun spurte seg hva som var biologi og hva som var politikk bak det å være kvinne eller mann. Ville f.eks. en endring i synet på hva som var biologi også forandre på hva som ble oppfattet som ikke-biologi? Hun kritiserte Tooby og DeVore's arbeider (fra kap.8) som i sine primatstudier fant et klart "tradisjonelt" kjønnsrollemønster. Er det virkelig slik at kvinner og barn sitter passive og venter på at jeger, mann og far skal komme hjem og forsyne dem med dagens bytte?

> *"One implication of this new understanding of bone-and-artifact associations for early hominid sex roles is clear: if there is not evidence for home bases where the sick and the dependent waited for the well and the productive, then perhaps we can finally free our minds of the image of dawn-age women and children waiting at campsites for the return of their provisioners*" (s. 329).

Fedigan var, som Haraway, opptatt av å dekonstruere andres forskning. Et annet poeng med denne presentasjonen er å vise betydningen av Fedigans grundige, veldokumenterte empiriske studier. Et tilbakevendene tema i boka er nettopp at forskning gir rom for mange fortolkninger. En sentral betingelse for det er at empirien er fyldig og detaljert.

Kapittel 14: Adrianne Zihlman: The Paleoanthropology of Sex and Gender

Adrianne Zihlman startet også sine studier under Washburns program. Hun gikk inn i en del av den forskningen som fortsatt var mannlig dominert, på et tidspunkt der de feministiske innslagene/påvirkningene ennå var få (feltstudier i 1966). Hennes interesse for kjønnsproblematikk innenfor forskningsfeltet vokste etterhvert fram og gav henne nye innfallsvinkler i faget "physical anthropology".

En inspirasjonskilde for Zihlman var primatforskeren Sally Linton. Linton hadde markert seg som en sterk kritiker av Washburns hypotese om "*Man the Hunter*". Kritikken gikk blant annet på at ingen hadde brydd seg om å studere hva primat-hunnen egentlig drev med. Ved f.eks. å skifte ut de spesifikk begrepene "verktøy" og "våpen" med det mer generelle begrepet "cultural inventions" (redskaper) ville man finne at de tidligste og viktigste redskapene var en pose til å sanke i og en slynge til å bære babyen i. (Haraway påpeker at dette var på et tidspunkt hvor det ikke var noen selvfølge å stille slike spørsmål). For Zihlman var et slikt funn en viktig inspirasjon til å utfordre Washburns teorier. Hun ble etterhvert knyttet til Lintons begrep "*Woman the Gatherer*".

Av ulike årsaker brukte Zihlman sjimpanser (og ikke bavianer) som modeller for å studere disse fenomenene videre. Med grunnlag i at begge kjønn kunne lage og bruke verktøy og sanke mat, ble det viktig å se på utviklingen av dietten. Hun fant at etterhvert som kjøtt ble introdusert i dietten foregikk det en forsiktig spesialisering mot hvem som hadde ansvaret for kjøtt vs. planteføde. Det var likevel ingen klar kjønnsmessig arbeidsdeling. Hunn-apene var på grunn av barna mer stedsbundne. Det var derfor viktig for deres overlevelse at fikk sosialt veltilpassede maker som f.eks. var villige til å dele sin fangst med dem og barna. Zihlman brukte det som en av forklaringene på at aggresjon og kamp ikke var et relevant utgangspunkt for makevalg. Tvert imot, de hadde behov for hanner som var samarbeidsvillige og sosialt veltilpasset. På det grunnlaget var det like sannsynlig at valget av make var et valg hunnene gjorde som at bare hannene var den aktive part.

Det utviklet seg en debatt mellom Washburn og Zihlman. Washburn imøtegikk hennes kritikk og hevdet at han også hadde vært opptatt av mor-barn forhold og sanking av mat. Han mente at hans poeng var å vise jakt son et nytt innslag i denne atferden. Haraway kommenterer Washburn på følgende måte:

"But Washburn's account is not convincing. First, placing extensive hunting and a sharp sexual division of economic labour at the origin of human ways of life far transcended the archaeological evidence for hunting tools, indeed by a few million years. But more fundamental was the narrative logic of

origins. Zihlman argued that what was ***new*** *was, precisely, extended generalist gathering by both sexes, in which the productive, exchange, and reproductive activities of the females would dynamically propel, but not uniquely cause, a species-making transition"* (s. 339).

Resten av kapitlet vies til det faktum at Zihlmans forskning ble oversett innenfor de faglige fora hvor den var relevant. Hennes funn ble i stor grad misforstått og/eller oversett av alle de mannlige forskerne som på den tiden dominerte "physical anthropology" feltet. Spesielt nevner hun Washburn, DeVore og Tooby. Det at Zihlman var kvinne og fokuserte på kjønn rammet hennes vitenskapelighet, hennes "objektivitet".

Haraway har også noen kritiske merknader til Ziehlman som går på raseproblematikken. Zeilmans forsøk på "å snakke på vegne av alle kvinner" overser det faktum at ikke alle kvinner er like eller har et likt utgangspunkt. Det er forøvrig en kritikk som rammer alle de fire kvinnene Haraway omtaler i del III. På samme måte som de mannlige forskerne ikke tar høyde for kjønn og lar mannen representere Mennesket (de overser forøvrig også rase), "glemmer" de kvinnelige forskerne at hvite middelklassekvinner heller ikke kan representere alle verdens kvinner.

Kapittel 15: Sarah Blaffer Hrdy: Investment Strategies for the Evolving Portfolio of Primate Females

Sarah B. Hrdy, som er kapitlets hovedfokus, er opptatt av reproduksjonens rolle i et seinkapitalistisk samfunn. Hun hevder at produksjon og reproduksjon er blitt mer sammenvevd og sikter spesielt til moderne reproduksjonsteknologi. Ved å flytte reproduksjonen til laboratoriene mener Hrdy at enda en skanse i den maskuline teknologi-ideologien har blitt "okkupert" av menn.

Det å frigjøre kvinnene fra det hele og fulle ansvaret for reproduksjon har imidlertid vært med på å endre det vestlige kvinnebildet. Kvinner er ikke så forbundet med morsrollen. Fra mange hold har det vært sett på som frigjørende. Hrdy ser imidlertid ikke noe frigjørende ved en slik utvikling. Hun stiller spørsmålet om **hvem** som egentlig er truet av at kvinnene bærer barna fram? Er det en trussel for menn å ikke ha kontroll over alle situasjoner?

Hrdy er videre opptatt av kvinners seksualitet i forhold til å få status som et subjekt vs. et objekt. Innenfor amerikansk feminisme på 1970-tallet ble det fokusert på det frigjørende i å påvise kvinnelig orgasme. Haraway er kritisk til dette poenget. Hennes argument er at det også her var hvite middelklassekvinner som var de aktive og som nevnt før, ser ikke hun på dem som representanter for alle kvinner:

"Basic economic inequality was a principal reason that black feminists of the post-1960s "second wave" in the U.S. had a different agenda from middle-class white feminists, but it was not the only reason semiotically or materially. Orgasms and female genital anatomy have vastly different racial semiotic fields. Middle-class and white "politics of the female orgasm" can risk privileging women's sexual pleasure in reconstructing notions of agency and property-in-the-self within liberal discourse. Black feminists confront a different history, where black women's putative sexual pleasure connoted closeness to an animal world of insatiable sensuality and black men's sexuality connoted animal aggression and the rape of white women" (s.354,355).

For Hrdy og de hvite feministene på 1970-tallet ble kvinners orgasme et symbol på likeverd, et slags "kroppen tilbake til oss" virkemiddel. Haraway er kritisk til Hrdy's rolle her og ironiserer endel rundt det å knytte orgasme til en slags subjektsforståelse ("i noen sekunder!"). Hun har liten tro på at den fysiske orgasmen i seg selv skulle omforme kvinnen fra å være "brettet som spillet spilles på, til å bli et **subjekt** i det seksuelle spillet.

Kapitlet går videre inn på litt av historien rundt kvinnelig fysiologi. Grunnen til at Haraway tar denne avstikkeren er at hun ønsker å vise noen historiske rammer rundt Hrdy's forskning. På 1800-tallet var orgasme hos kvinner regnet som en forutsetning for at de skulle bli gravide. Utover 1900-tallet endret man dette synet og seksuell drift hos kvinner ble heller sett på som mindreverdig. Den feministiske bevegelsen brukte f.eks. moderskapet som begrunnelse for å få sine borger-rettigheter. Man fjernet seksualiteten og erstattet den med moderlighet:

*"The Sex, they could not **have** sex - only babies, in the literal form of children or the symbolic form of an enfantilized public world crying for politics as mothering"* (s.357).

Det generelle synet var at seksuell drift hos kvinner bare gjaldt bare noen få "utgrupper" som svarte kvinner eller prostituerte. Et slikt skifte hadde selvfølgelig kulturelle implikasjoner. Kvinner og menn ble nå seksuelle motsetninger - **med** og **uten** drifter - og utfylte hverandre på en annen måte en tidligere. Kroppene ble nøytrale redskaper. Likevel, forestillingen eller bildet av den "nøytrale" kroppen var alltid en mannskropp.

På 1970-tallet ble altså seksualiteten tatt tilbake og feministene brukte orgasmen for å "gjenoppstå" som hele individer. Man var ikke lenger noe i kraft av sin rolle som mor eller partner. Orgasmen ble et mål i seg selv, noe som kunne gi kvinnene bevissthet og egenverd.

Med et slikt historiske bakteppe fortsetter Haraway kapitlet med en nærmere presentasjon av Hrdys primatforskning. Primathunnene var midt på 1900-tallet betraktet som like aseksuelle som kvinnene. Hvordan fikk de orgasmen tilbake, spør Haraway. Ruth Herzenberger hadde i arbeider fra 1940-tallet rapportert om hunn-primaters orgasme, men funnene ble dysset ned og "glemt" i flere tiår. Forskningen på hunn-primaters seksualitet gjenoppstod med den feministiske bevegelsen på 1960-70-tallet. Hrdy som ikke var feminist i utgangspunktet, fattet interesse for disse studiene. Hun knyttet hunn-primatenes seksuelle drifter opp til sine egne interesser for reproduksjon.

> *"If we recognize that a female's reproductive success can depend in critical ways on the tolerance of nearby males, on male willingness to assist an infant, or at least to leave it alone, the selective importance of an active, promiscuous sexuality becomes readily apparent. Female primates influence males by consorting with them, thereby manipulating the information available to males about possible paternity. To the extent that her subsequent offspring benefit, the female has benefitted from her seeming nymphomania"* (s. 363).

Hrdy vektlegger som flere av dem vi har nevnt tidligere, hunnenes **aktive** rolle, men i denne sammenhengen er hun først og fremst opptatt av det seksuelle forholdet mellom kjønnene. Ved å påvise at primathunnene hadde seksuelle drifter kunne man slutte at hunnene også hadde flere partnere. Hunnen fikk dermed makt over hannen ved å gjøre han usikker i forhold til farskap, det kunne finnes mange fedre. Samtidig førte dette til konkurranse hunnene i mellom, noe som også var et poeng for Hrdy å vise.

Hrdy var opptatt av å påvise hunnenes aktive og viktige rolle i forhold til artens overlevelse. Det å få tilgang på mat, og den kunnskap som fulgte en slik oppgave, var f.eks. en av hunnenes mange anvarsområder. Haraway synes Hrdy er for generell og at hun overdriver hunnenes betydning. Selv om hun roser Hryds rolle i sosiobiologien, advarer hun mot å tro at det å snu de tradisjonelle historiene på hodet skal representere en bedre eller sannere "sannhet".

Disse fire kapitlene har illustrert heterogeniteten og disharmonien som man kan finne blant de feministiske innslagene i primatforskningen. At det er slik er ikke så rart, mener Haraway. Det er like mye som skiller forskningen som det som knytter den sammen. Selv om alle de fire forskerne problematiserer gender vs. sex, representert gjennom forskning på hunn-primater, er historiene de forteller ulike. Haraway oppsummerer:

> *"Jeanne Altmann insisted on muted drama; Linda Fedigan deconstructed narratives empowered by anisogamy and its consequence of escalating sexual opposition; Adrienne Zihlman had no patience for evolutionary plots build on hypertrophied competition or sharp sexual difference. But Sarah Blaffer Hrdy has built her scientific narratives and primatological feminist*

theory on foundation of popular high drama, originally sexual asymmetry and opposition, and the bedrock importance of competition, especially among females" (s. 350).

"Gender" er mer enn en kulturell tilpasning av biologisk kjønn, mener Haraway. Kjønnsforskjell er i seg selv en kulturell konstruksjon. Derfor er det ikke så rart at disse fire innleggene er såpass forskjellige.

Kapittel 16: Reprise: Science Fiction, Fictions of Science, and Primatology

Tyngden i det som teller som etablerte sannheter og vitenskapelig godt arbeid innen feltet primatologi er beskrevet i kapittel etter kapittel gjennom *Primate Visions*. Dødsens alvorlige beskrivelser av biologiske og politiske spørsmål om overlevelse, katastrofe og utryddelse går som en rød tråd gjennom Haraways fortellinger. Underliggende i primatologiens historie er håpet om at kunnskap hentet fra livet og kroppene til våre ape-frender skal kunne fortelle oss om mulighetene for å redde oss sjøl fra undergang. Primatologi er den rike industrialiserte "første verdens" overlevelseslitteratur. Spørsmål omkring krig, teknologi, makt og samfunnsstruktur kan belyses gjennom primatologi forskningen. Vi "gjenoppfinner" vår opprinnelse for å finne ut av mulige framtidsutsikter. Fortid og framtid knyttes sammen. Haraway er i den sammenhengen opptatt av science-fiction litteraturen og mener at vi kan ha mye nytte av å lese og forstå "fakta" med "science-fiction briller". I dette kapitlet trekker hun noen tråder og stiller spørsmål om det i det heletatt er mulig at patriarkalske kulturer noen sinne kan åpne opp for annerledes historier om primatologi enn den ene og riktige, det vil si universialistiske forklaringer.[16]

Svaret hun gir på dette spørsmålet er et betinget ja. Som begrunnelse viser hun til to sentrale bøker, sannsynligvis faglige standardreferanser, som er utgitt med 22 års mellomrom; *Primate Behavior: Field Studies of Monkeys and Apes* (DeVore 1965) og *Primate Societies* (Smuts et al 1987). Disse to bøkene har flere fellestrekk med hensyn til faglig orientering, men Haraway tolker den siste som uttrykk for at det er rom for flerstemte og annerledes historier også **innen** det etablerte fagfeltet. Hovedforskjellen mellom disse to bøkene, sier

---

16 *"Evolutionary biology's bottom line on difference is succinctly stated in the quotation opening this conclusion: in the end, non-identity is antagonistic; it always threatens 'the survival of cooperative relationships.' In the end, only the sign of the Same, of the replication of the one identical to itself, seems to promise peace. Can patriarchal monotheistic cultures ever allow another primal story?" (s.369)*

hun, er hvordan ulikhet, variasjon, deler, fragmenter og helheter behandles i de faglige framstillingene. Den verden som beskrives i tekstene i Smuts bok kan gi innsikt i det uventede, gi oss overraskelser når det fortelles om betydninger knyttet til forestillinger om likheter og forskjeller. Tekstene lukker ikke inn forståelsene i universialistiske forklaringer. Artikkelsamlingen som Smuts er redaktør av kan sjølsagt leses på ulike måter, men Haraway framhever rikheten i blant annet datamaterialene og måten tolkningene forblir åpne som en svært positiv mulighet. Slik hun leser det ser hun også dobbelthetene i tekstene, men velger å understreke håp. Boka kan leses som et eksempel på:

> *"... a widespread groping in 1980s western bio-political and other cultural discourse for ways to narrate difference that are as deeply enmeshed in feminism, anti-colonialism, and searches for non-antagonistic and non-organicist forms of individual and collective life, as by the hyper-real worlds of late capitalism, neo-imperialism, and the technocratic actualization of masculinist nuclear fantasies."* (s.373)

Hennes betingede ja på spørsmålet om det er mulig å skape vitenskapelige rom for annerledes faglige forståelser enn de tungt etablerte, er altså basert på en lesning av fagfeltet fra innsiden hvor hun ser mulighetenes tråder i den veven som likevel står i fare for å bli nok et jernteppe.

I mangel av gode norske ord så handler dette kapitlet om "science fiction" og "fictions of science" i tilknytning til primatologi. Hun viser hvordan disse to genrene har mange likheter blant annet i fortellerstil. La oss gjengi et eksempel, sjølsagt i en noe fortettet form i forhold til den dvelende teksten hvor Haraway gjenforteller denne framtidshistorien. Hun analyserer en science fiction roman som handler om en ung sort kvinne, Lilith, som er reddet fra jorden og en verden som har gått i oppløsning i atomkrig. Hun er reddet av maskinlignende genetiske vesener, Oankali, som har gjort Lilith svanger med et avkom som ikke er menneske. Oankali redder ikke mennesker for å la de returnere til jorden i uforandret tilstand. De er interessert i å bytte gener med menneskene. De er spesielt interessert i mennesker fordi menneskene er bygd av så vakre og farlige genetiske strukturer og ser dem derfor som interessante byttepartnere. Lilith er redd for hva dette avkommet som hun bærer inne i sin kropp skal vise seg å være.

I denne romanen stilles altså primatologiens grunnleggende spørsmål om hva det menneskelige egentlig er. Videre belyses hvorfor dette med det genuint menneskelige er et så sentralt spørsmål for oss. Liliths refleksjoner rundt sin egen skjebne sammen med maskinvesenene Oankali knyttes sammen med disse grunnleggende spørsmål. Ulike maskiner eller teknologier spiller vanligvis sentrale roller i science fiction genren. Vitenskapens og teknologiens rom utforskes på uvanlige måter. Dette er noe av bakgrunnen, tror vi, for at Haraway ser science fiction som en annen "mulighetenes veg" i tilknytning til fortellinger om overlevelse.

I dette sluttkapitlet viser Haraway på ulike måter hvordan også hun i sin framstilling sjøl vever uventede sammenhenger. Hun forteller en pussig - og kanskje ikke så pussig - historie om et sammenfall i person mellom en liten pike som var med foreldrene sine på feltarbeid som ble ledet av Carl Akeley i Afrika og Indonesia på 1920-tallet og en science fiction forfatter med ulike forfatteridentiteter på 1970- og 1980-tallet. Slik vi tolker det er denne lille fortellingen også et eksempel på muligheter. Den lille piken er nevnt i en fotnote i kapittel 3, og hun vender tilbake som science fiction forfatter i kapittel 16. Forfatterens romaner sirkler rundt spørsmål om muligheter for kommunikasjon med "de fremmede" (aliens) og gjenskaping eller det å gi fødsel til seg sjøl og andre vesener. Som romanforfatter opererte hun med ulike forfatteridentiteter hvorav James Tiptree, Jr. er den mest kjente. Han (eller er det mer korrekt å si hun?) opplevde ironisk nok å bli kritikerrost for sin klare maskuline fortellerstil og ble sammenlignet med Hemingway i så måte. I en alder av 52 år tok hun også doktorgrad i eksperimentell psykologi og publiserte vitenskapelig som dr. Alice B. Sheldon.

Dette eksemplet illustrerer flere ulike former for Harawaysk ironi. I samme tekst dukker samme - eller er det noe annet? - person opp på ulike måter på ulike steder og bringer fram noe uventet. Han/hun skriver om tema som klart berører de store spørsmål fra primatologien, men som fiksjon. Videre leker science fiction forfatteren med kjønnsidentiteter og bryter derved med former for essensialistiske forestillinger. Som en slags motvekt mot tyngden og kanskje fortvilelsen i mange av fortellingene om kapitalistisk dominans, imperialisme, rasediskriminering og kvinneundertrykking, viser Haraway her at det fortsatt går an å leke med ulikheter i håp om å skape muligheter for politisk mangfold og framtidsoptimisme, både innefor det vitenskapelig felt, populærkulturen og i dagliglivet.

6. Vidsynt og tvisynt: Om rot i virkeligheten

I denne gjennomgangen av *Primate Visions* har vi gitt noen få smakebiter av det denne boka har å by på. Lesere som har fulgt oss helt hit bør få med seg følgende advarsel: Vi har på ingen måte nevnt alle historier eller alle viktige poenger fra boka. I så måte er denne gjennomgangen svært selektiv. Det ligger en mengde historier, poenger, ironier, advarsler og poesi i tekstene som vi ikke har tatt med her.[17] Donna Haraway ønsker å de-stabilisere kunnskap. Gjennomgangen vår av *Primate Visions* bærer nok preg av at hun har lyktes med dette på godt og på vondt. Vi vil hevde at vårt forsøk på å gjengi boka,

[17] Om du har tid og lyst, gå til kilden og se sjøl. Gjør ihvertfall ikke den tabben det ville være å kritisere Donna Haraway og *Primate Visions* for feil og mangler du finner på grunnlag av vår framstilling her. Det er **vi** ansvarlige for.

slik vi sa innledningsvis "så rett som vi kan", viser med all tydelighet hvor vanskelig det kan være for noen som er sosialisert inn i **en** vitenskapelig framstillingskultur å skulle "gjengi" fortellinger fra et annet vitenskapelig ståsted.

For oss har dette handlet blant annet om å la oss riste løs fra tilvante forestillinger. Dette er, slik vi oppfatter det, en viktig del av Haraways fagpolitiske prosjekt. Noe av hennes prosjekt ligger i selve den ironiske og paradoksale fortellerformen. Det betyr ikke at **en** historie nødvendigvis er like god som en annen. Haraways ironi kan være hårreisende morsom og samtidig tris. En slik ironisk tone kan lett identifiseres med relativismens "anything goes". Hun tar avstand fra den relativistiske posisjonen i en slik forstand. Men hun hevder at **mange** fortellinger er bedre enn en fortelling uansett. Hun lager ikke en stor syntese, men lar de ulike bitene få bidra til nettopp å de-stabilisere primatologien og derigjennom løse opp for-forståelser og gi muligheter til nye former for innsikt. Men det handler ikke om å fortelle historier uten mål og mening. Her ligger etter vår oppfatning en av styrkene i Donna Haraways framstillingsform, hun greier å følge mange ulike tråder samtidig og gjør paradoksene synlige og fruktbare. Selv skriver hun med utgangspunkt i mange genre og ut fra ulike kontekster. Hun vil gi nye innsikter ved å løsrive seg fra den tradisjonelle vitenskapelige skriveformen. Hun vil ikke gi oss noen klare svar. Det hun vil gi oss er innsikt til å finne våre egne svar.

Haraways hovedfokus er primatologien, et vitenskapelig felt blant mange, men et felt som har stor innflytelse på vårt syn på oss sjøl. Gjennom et vell av kilder og tykke beskrivelser vever hun tråder som fører til ettertanke og åpner for nye syn på natur og kultur og hva det er å være menneske. Primatstudienes opphøyde posisjon i vestlig vitenskap vises blant annet gjennom at de har hatt stor innflytelse på mange ulike disipliner. Haraways vitenskapelige fortellinger om aper river opp mye som vanligvis tas for gitt.

Donna Haraway dokumenterer **hvor** viktig troen på at vi stammer fra apene er for en rekke vanlige allment aksepterte forestillinger om kjønn, rase og den egentlige menneskelige natur. Hun viser hvordan dette preger ikke bare vitenskap og sannhetssøkende forskning, men også gjennomsyrer populærkultur og vårt dagligliv.

Gjennom vårt arbeid med *Primate Visions* har vi sjølsagt blitt veldig oppmerksomme på "referanser" til tenking omkring og framstillinger av "det naturlige menneskelige" også i vår norske hverdagsvirkelighet. Vi er faktisk overrasket over hvor integrert slike oppfatninger av det naturlige er i svært mange sammenhenger. La oss ta et eksempel. I en pause i skrivearbeidet torsdag 23. februar (1995) bladde vi raskt igjennom Dagbladet. I *Kort og godt* spalten fant vi direkte henvisninger til "vår natur" i 2 av 8 korte innlegg. I det

ene innlegget argumenterte "Framtiden i våre hender"s Steinar Lem mot utryddelse av gaupe og bjørn på følgende måte:

> "*Motorisert, med mobiltelefoner og hunder og mange menn mot hver ville skogskatt er det lett å drepe dyr. De kunne like gjerne bombet gaupene fra moderne kampfly. En inderlig feig jakt, umandig og ynkelig.*".

Dette lille sitatet omhandler flere av de fenomenene Haraway tar opp omkring hva det naturlige er. Gaupa er natur, teknologi er unaturlig, "ekte" maskulinitet er ikke feig og ynkelig, rettferdig kamp er 'en mot en' på naturlige premisser og 'det moderne' er unaturlig. Skillet mellom natur og kultur bærer med seg et vell av forestillinger og sitatet illustrerer slik mange av hennes poenger med utgangspunkt i en norsk kontekst.[18]

Vitenskapsteoretisk tar hun opp og viser at forskerens lokalisering i en konkret historisk og materiell kontekst har betydning for den vitenskapelige kunnskapen som produseres (situated knowledges). Samtidig argumenterer hun sterkt mot den deterministiske forestillingen om at alt derfor bare er "ideologi". Forskningsfeltets subjekter eller materialitet har aktørstatus. Fordi om kunnskap om primater kan forstås som en kontekstbundet vitenskapelig "sannhet" er det ikke dermed sagt at all kunnskap kan oppheves gjennom dekonstruksjon. Her leverer hun materiale for argumentasjon mot radikal relativisme, det vil si "the endless hall of mirrors". Poenget er ikke å underkjenne eller oppheve vitenskapelig kunnskap **fordi** den er sosialt konstruert, snarere er poenget å bryte opp store fortellinger og de-stabilisere kunnskap.

Spesielt spennende er hennes kritiske bidrag til en de-stabilisering av den moderne feministiske forestillingen om forholdet mellom sex (biologisk kjønn) og gender (sosialt kjønn). Hun river opp den enkle forestillingen om biologi som naturlige ikke-sosiale disposisjoner, og syr det om til et sant lappeteppe hvor det som tidligere var to separate kategorier nå flyter om hverandre. Etter å ha lest *Primate Visions* er det vanskelig å gå til(bake til) fortellinger om biologisk kjønn "sex" som den nedarvete, biologisk uforanderlige natur som vi sammen med primatologiens fedre bare må akseptere. Like vanskelig er det å

---

[18] Det andre innlegget i "Kort og Godt" spalten er undertegnet av Anders Hellenes fra Larvik. Han skriver: *"Debatten om Kirken skal legalisere homofilt samliv (partnerskapsloven), ga nok en gang oss vanlige mennesker den følelsen som råder i dagens samfunn. Det unaturlige skal aksepteres på en eller annen måte. Finurlige forklaringer på at Bibelen Guds ord er et kjærlighetens budskap som rommer alle, og som viser vei til et - levsom du vil-liv for vi er alle Guds barn, og det finnes ikke lenger noen naturlov som sier at kvinner er kvinner og menn er menn som begge har sin naturlige forplantningsmessige funksjon. Og ikke bare det. Kvinne og mann har som far og mor i alle dyrearter, et samspill av oppdragende karakter som er et must".* Stort bedre går det vel ikke ann å oppsummere dette på så liten plass?

vende tilbake til sosialt kjønn "gender" som det sosiale og kulturelt skapte fernisset som feminismen eller andre kan endre.

Donna Haraway skriver seriøst uten å være humørløs og solidarisk uten å være servil. Måten hun skriver fortellingene på er flertydig ironisk og samtidig dødsens alvorlig. Politikk og ansvarlighet synliggjøres i mangfoldet. Tekstene er fulle av uventede koblinger og kommentarer og personframstillingene er redelig - til tider solidarisk - men svært kritiske. Gjennom hele boka kryssrefererer hun slik at vi får et inntrykk av hvilke nettverk som eksisterte og den betydningen disse nettverkene har for forskningsfeltet og det som teller som god forskning til en hver tid. Men hun avstår fra å moralisere over dette. Tvert imot sier hun at dette er en viktig del av vitenskapelig virksomhet slik den er institusjonalisert. Dersom en ønsker innflytelse over det som til en hver tid er vitenskapelig kunnskap må en delta i disse nettverkene. Også feminister må delta i nettverkene om de ønsker å være med-produsenter av vitenskapelig kunnskap og mening.

Det skal ikke stikkes under en stol at vi til tider har latt oss slå til jorden stumme av beundring over at det er mulig å skrive så informativt, belest, ironisk, detaljert, omfattende, politisk, etc. som Donna Haraway gjør. Tilbake til egen noe blek og traurig forskningsvirksomhet blir det beskjedne hjertesukket; Hvordan skal vi forholde oss til verden etter å ha lest alt dette? **Med** rot i virkelighet har Haraway lykkes i å lage rot **i** virkeligheten - og det var kanskje nettopp poenget?